

EGGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR
MILITAIREN
NOVEMBER 1980

HET BRANDT RAPPORT !

4100 AG Gulemborg 0450 - 2630

Lees blz. 4/5

EGO

MAANDBLAD VAN DE
HUMANISTISCHE GEESTELIJKE
VERZORGING VOOR MILITAIREN.

nr. 11 – november 1980
19e jaargang

Abonnementsprijs f 12,- per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen.
Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Joos Sinke (voorzitter),
Frank Spoelstra (sekr./eindred.),
Rob Buitenweg, Wim Heij,
Hans Schonk, Joost de Vries.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen. Tel. 03438-2878.

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Karel Bloema,
Bert Brounts, Anton Constandse,
Sietse van der Hoek, Erik van der
Hoeven, Jan Kooijman, Willy
Lohmann, Frits Maas, Leo van
Opzeeland, Rien Robijns, Jan Stooft,
Jeroen de Valk, Frans Wermer, Hans
van Wissen, Dick Zaal.

Vormgeving:

Joop van Rossum/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

„Goed nieuws”	2
Rock in de regio	3
Het Brandt rapport	4/5
Het Noorden des Lands	6/7
„Niet ik moet er uit, maar de kernwapens”	8/9
Wordt steenkool de volgende milieuramp?	10/11
Het teken van het beest	12/14
Berichten / Vaste prik	15
De ontwikkeling van Angola wordt tegengehouden	16/17
Herman Kruidyder	18/19
„De slikkers komen over de brug”	20/21
Boeken, bladen, brochures en EGO-puzzel	22/23

„Goed nieuws”

In beide vorige nummers van EGO werden op deze plaats drie zaken aangeroerd, waarover we de lezers hier graag verder op de hoogte houden.

Anti-kernwapen-verklaring van het Humanistisch Verbond

EGO's vredesweeknummer ruimde meer dan drie bladzijden in voor een konsept-verklaring van het hoofdbestuur van het HV, waarin uitvoerig werd toegelicht waarom het gebruik én het bezit van kernwapens ethisch onaanvaardbaar worden geacht. We schreven toen dat in de Verbondsraad op 31 mei van dit jaar deze hoofdlijn van de verklaring met overgrote meerderheid was aangenomen, maar ook dat een commissie een – op detailpunten te herziene – tekst zou aanbieden aan de Verbondsraad van 13 september j.l. Die dag werd inderdaad een herziene verklaring aangenomen – ondanks een grondig pleidooi voor de oude tekst van de dienst HGV in de krijgsmacht bij monde van de hoofdraadsman – met duidelijke handhaving van de hoofdlijn, dat gebruik en bezit van kernwapens worden afgewezen!

De nieuwe tekst wordt hier niet nog eens opgenomen, maar belangstellenden kunnen deze vanzelfsprekend opvragen bij het HV in Utrecht, tel. 030-318145.

Knelsituatie humanisten in de krijgsmacht

In het oktobernummer besteedde EGO drie pagina's aan de schrijvende achterstelling van humanisten in de krijgsmacht en de pijnlijke trage behandeling door het ministerie van defensie van een verzoek tot uitbreiding van het aantal raadslieden van april 1979. Op 2 oktober j.l. stemde staatssekretaris Van Lent in een gesprek met een hoofdbestuursdelegatie van het HV uiteindelijk in met een uitbreiding van drie nieuwe raadslieden. Dit nieuws lijkt beter dan het is, gezien het feit dat de door de staatssekretaris zelf ingestelde werkgroep naar verluid eerder dit jaar een grotere uitbreiding had geadviseerd.

Er zal dus méér moeten gebeuren aan het verzoek van 20 april 1979 om vóór 1983 minimaal 19 raadslieden extra te mogen aanstellen. Zelfs bij volledige honorering van het verzoek zou immers het dan ontstane totale aantal van 38 humanistische g.v.-ers nog in géén verhouding staan tot de 236 formatieplaatsen voor de godsdienstige g.v.-diensten. Bemoedigend is inmiddels, dat reeds een enkele van de belangenverenigingen voor – met name niet-godsdienstige – militairen steun heeft toegezegd.

Een nieuw Coornherthuis

Letterlijk tussen haakjes werd op blz. 2 van het vorige nummer melding gemaakt van een subsidieverhoging voor een vernieuwd Coornherthuis. Al langer dan een jaar wordt gezocht naar een betere accommodatie voor het humanistisch vormingswerk met militairen, omdat het Coornherthuis in Driebergen de vergelijking met de 2 r.k. en prot. vormingscentra voor militairen op geen stukken kan doorstaan, laat staan die met welk „burger”-vormingscentrum dan ook. Op dit moment lijkt het er op, dat in de loop van 1981 een ander pand betrokken zal kunnen worden. Hopelijk kan daarover in een volgend nummer echt meer goed nieuws worden gemeld.

Frank Spoelstra

WORD EGO-ABONNEE

Een humanist zal in zijn denken
veel aandacht steeds aan and'ren schenken
Alleen als hij zijn EGO mist,
dan wordt ook hij een EGO-ist.

Wie zich nu abonneert, krijgt – zo lang de voorraad strekt – onze jaarboekjes van de laatste drie jaren als welkomstgeschenk. Doe als die tientallen voor u en stort f 12,- op postgiro 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Driebergen, onder vermelding van „nieuwe abonnee”.

EGO OOK NA JE DIENSTTIJD

EGO: wijst op de bakens,
de koers bepaal jij

Rock in de regio

Ook de Nederlandse popmuziek bestaat uit méér dan Brood alleen. Tot in de verste uithoeken van het land bloeit de muziekcultuur weer op, als om te bewijzen dat rock and roll het best gedijt onder economische slechte omstandigheden. De in het kader van de energiebesparing leegstaande garages kunnen weer zinvol gebruikt worden: als repetitieruimte.

Wel eens gehoord van groepen als The Accountants, Bazooka, Wanted, of The Zeroes? Ze bestaan en spelen in Nijmegen. Hun lot staat beschreven in de Popnota die onlangs door een speciale werkgroep is aangeboden aan het Nijmeegse Gemeentebestuur. De nota mondt uit in een dubbele kreet, die elke beginnende popmuzikant uit het hart gegrepen zal zijn: méér repetitieruimte en méér podia om op te treden!

Popmuziek in de provincie is geen eenvoudige zaak. Naarmate de afstand tot het centrum van de muziekindustrie in Hilversum en Amsterdam toeneemt, wordt het moeilijker om „ontdekt” te worden. Belangstelling voor de regionale pers ontbreekt bovendien vrijwel volledig: liever besteden de kranten uitgebreide aandacht aan de internationaal bekende acts die de plaatselijke schouwburg aandoen, dan ook maar een letter te wijden aan de talrijke

bandjes die avond aan avond de kleinere podia bevolken.

Ook de lokale impressario's zullen zich zelden verwaardigen een groep van eigen bodem te laten optreden in het voorprogramma van zo'n bekende band. „Ze zijn gewoon te slecht”, aldus een vertegenwoordiger van organisatiebureau Double You/Snelweg in Nijmegen. Maar intussen staat het publiek opgepropt in te kleine café's om naar die slechte muziek te luisteren.

In Nijmegen alleen opereren dezer dagen meer dan vijftig bands, die zonder enig contact of contract met een platenmaatschappij hun muziek aan de man proberen te brengen. Er wordt gerepeteerd in afgedankte kippenhokken en geluidsdicht geïsoleerde kelders. De beschikbare podia nemen weliswaar toe doordat allerlei café's en sociëteiten inhaken op de hernieuwde belangstelling voor life-muziek. Maar de vergoedingen van 300 à 400 gulden die daar betaald worden voor een avond spelen zijn niet eens voldoende om de kosten te dekken, die gemaakt moeten worden voor het huren van een bus, verzekeringen, afschrijving van apparatuur en dergelijke.

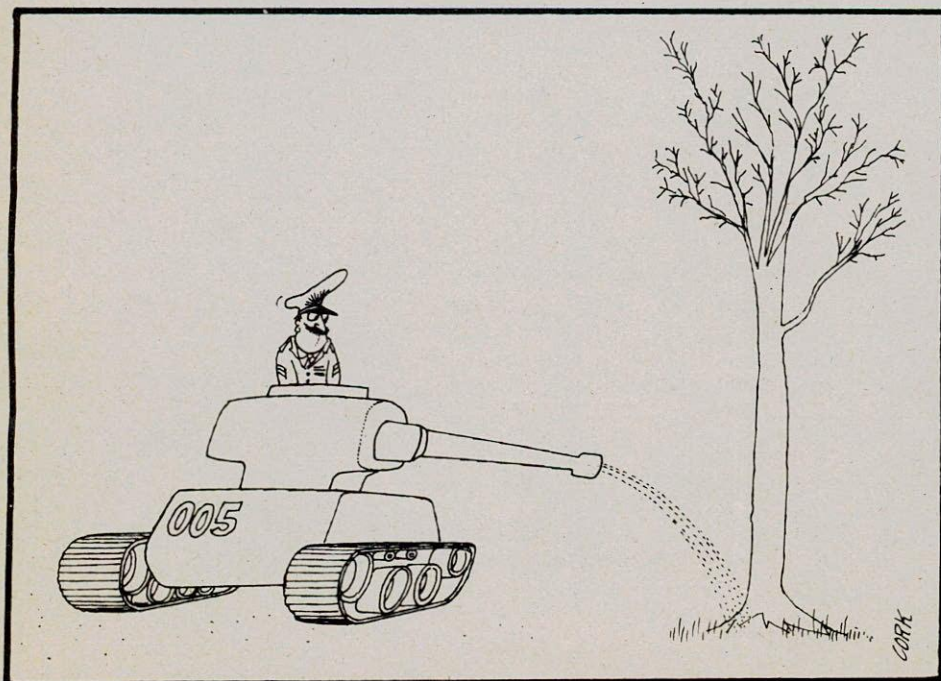
Voor al groepen die al wat langer meedraaien en die wat meer geld in hun geluidssystemen hebben gestoken kunnen daar onmogelijk van

draaien. Pas beginnende bands blijken er minder problemen mee te hebben. Die zijn al blij dat er gelegenheid bestaat podium-ervaring op te doen. Nog maar kort geleden leek de life-muziek in Nederland immers op sterven na dood. De disc-jockeys kraaiden victorie.

De golf van amateurbandjes uit de beginjaren zestig was volledig weggeëbd. De buurthuizen, die vroeger nog rock and roll-avonden organiseerden waren weer overgestapt op bingo en de eens zo populaire „talentenjachten” waren bijgeschreven onder het hoofdstuk nostalgie. De weinige Nederlandse bands die de disco hadden overleefd maakten eens in de zoveel tijd hun plichtmatige ronde door het land en dan had je het wel gehad.

In het kielzog van punk en new wave wordt nu een nieuwe reeks Nederlandse popgroepen meegesleurd. De muziek is veelal hetzelfde gebleven maar de omstandigheden zijn hier en daar wel wat veranderd. Er is een terecht argwaan ontstaan ten aanzien van de commerciële organisatie van de muziekbusiness, wat onder andere blijkt uit de oprichting van steeds meer niet-commerciële poporganisaties door heel het land. En de popmuziek is als genre geaccepteerd: de Nijmeegse Popnota concludeert dat het gemeentebestuur best eens wat meer aandacht (en subsidie) mag besteden aan deze vorm van „cultuur”. Vroeger heette dat gewoon „herrie” of „oerwoudmuziek”.

Bert Brounts

g.v.: laatste kans onder-richt

AT-30

Het rapport van de kommissie Brandt en de ontwapening

Enkele maanden geleden is van de hand van een kommissie van vooraanstaande, internationaal bekende, personen een rapport verschenen dat als titel heeft meegekregen „Het Brandt Rapport”, naar de voorzitter van de kommissie, Willy Brandt, de Westduitse ex-bondskanselier. De ondertitel van het rapport heet: „een overlevingsprogramma”. Jan Prins, medewerker van het Nijmeegse Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, neemt vooral het ontwapeningshoofdstuk van het rapport kritisch onder de loep.

De personen die in de kommissie zitting hadden genomen, deden dit op persoonlijke titel; zij vertegenwoordigden dus niet hun land of de mening van hun overheid. Het is veel meer de neerslag van ideeën en onderzoeken die het laatste tiental jaren zijn ontwikkeld en opgezet. Te vaak echter zijn die ideeën blijven steken in een beginfase; te vaak zijn er tal van belemmeringen opgeworpen, die een werkelijke vooruitgang van de derde wereld in de weg hebben gestaan. Denk bijvoorbeeld maar aan het RIO-rapport van Tinbergen, over het herscheppen van de internationale orde. Dat rapport heeft internationaal faam verworven, maar concrete resultaten in de zin van een verbetering van het internationale monetaire of handelssysteem zijn nog steeds niet geboekt.

Het Brandt rapport wil proberen de activiteiten en discussies op het gebied van de verbetering van de Noord-Zuid relaties nieuw leven in te blazen. Als tijdstip voor de publikatie van haar rapport heeft de kommissie dan ook gekozen voor begin 1980, het begin van het Derde Ontwikkelings-Decennium.

Bij de presentatie van het rapport in Nederland aan minister de Koning van Ontwikkelingssamenwerking was er niet alleen lof voor het werk van de kommissie. Van verschillende zijden, door werkgevers en werknemers, werd ook kritiek geuit. Niemand kon het eigenlijk oneens zijn met het rapport, en dat was meteen ook de beperking van het werkstuk. De in het rapport voorgestane ideeën vindt iedereen prachtige uitgangspunten voor een verdere verbetering van de internationale relaties. En als elk land de konklusies van het rapport tot haar beleid zou maken, dan zouden die internationale relaties al een stuk zijn verbeterd.

Barrières

In het rapport worden alle problemen opgesomd waardoor de ontwik-

keling van de derde wereld stagneert. Steeds weer worden relaties gelegd tussen de huidige slechte ontwikkelingen in de derde wereld en het nu nog welvarende noorden dat volgens de kommissie op de lange duur zeker ook geen florissant perspectief biedt, indien we doorgaan op de tot nu toe gevolgde manier.

De stagnatie komt op een aantal plaatsen duidelijk naar voren. De internationale handel in grondstoffen wordt steeds weer verstoord door prijsschommelingen en over een stelsel van vaste prijzen wordt men het niet eens. Het internationale geldstelsel wordt momenteel volledig beheerst door de internationale banken uit de westerse landen. Het Internationale Monetaire Fonds en de Wereldbank hebben slechts beperkte middelen en de wijze waarop die worden gebruikt is veelal slechts in het voordeel van de westerse landen.

De financiële afhankelijkheid van de derde wereld landen van het westen heeft tal van landen op de rand van het bankroet gebracht. De multinationale ondernemingen nemen op dit moment een zo belangrijke plaats in (in de internationale handel, in de industrialisering van de derde wereld landen en in de overdracht van technische kennis naar die landen), dat ze deze positie naar eigen goeddunken en vaak ten koste van de arme landen kunnen misbruiken.

Voor al deze problemen formuleert de kommissie oplossingen, aanbevelingen. De oplossingen en aanbevelingen liggen vooral op het internationale niveau. Afspraken op internationale konferenties, binnen de Verenigde Naties, toezeggingen van landen voor het geven van meer financiële steun etc., moeten zorgen voor verbeteringen. Prima oplossingen vaak, maar toch bekruipt je bij het lezen steeds weer een gevoel van wantrouwen. Het is allemaal wel mooi geformuleerd, maar hoe komen we er verder mee? Gaat het rapport wel tot aan de wortels van het internationale systeem zoals dat momenteel funktioneert? Zijn het echte oplossingen die worden geboden of slechts schijnoplossingen? Vragen die voor elk onderwerp apart beantwoord zouden moeten worden.

De kommissie Brandt bijeen in het Kurhaus in Scheveningen (geheel rechts voorzitter Willy Brandt)

Ontwapening

Ik zal me hier beperken tot wat er door de commissie aan oplossingen wordt geformuleerd voor het probleem van de steeds verder toenemende bewapening en het steeds groter wordende aandeel van de derde wereld in de wapenproductie en de wapenhandel. Het hoofdstuk uit het rapport dat hierover gaat heet „ontwapening en ontwikkeling”. Dat is het streven, de huidige situatie kun je natuurlijk beter betitelen als bewapening en onderontwikkeling. De gelden die namelijk voor bewapening en ontwikkeling worden uitgegeven op de wereld staan in een verhouding van 22,5:1 tot elkaar: voor bewapening wordt nu jaarlijks 450 miljard uitgegeven, terwijl de ontwikkelingshulp slechts 20 miljard bedraagt. In het rapport wordt nog een ander voorbeeld gegeven: het blijkt niet mogelijk geld genoeg bij elkaar te krijgen om het programma van de wereldgezondheidsorganisatie ter bestrijding van malaria te financieren, waarvoor slechts een duizendste nodig is van de bestedingen aan bewapening, 450 miljoen.

Vanuit het Noorden wordt getracht de verkoop van wapens aan de derde wereld verder op te voeren. Allerlei argumenten noemt de commissie op die deze verkoop stimuleren. De economische crisis in het Westen, het handhaven van een regionaal evenwicht, het ondersteunen van een buitenlandse politiek, enz. worden genoemd. Behalve de handel in wapens is er nog de handel in technologische kennis om wapens te kunnen vervaardigen. Tegenwoordig worden door ondernemingen uit het westen hele wapenfabrieken op poten gezet, met name in Latijns Amerika en in Zuid-Oost Azië.

Voorstellen

Wat denkt de commissie nu aan deze wedloop naar de totale vernietiging te kunnen doen?

— In de eerste plaats vindt ze, dat het publiek zich meer bewust zou moeten gaan worden van de verschrikkelijke gevaren die ons bedreigen, en van de enorm zware last die de bewapening op onze economieën legt.

— Het wantrouwen dat er wederzijds

bestaat tussen Oost en West moet plaats maken voor de bereidheid te onderhandelen.

In de tweede plaats moet de rol van de Verenigde Naties worden uitgebreid, zodat zij meer dan nu de onschendbaarheid van staten kan waarborgen.

In de derde plaats zou er een belasting moeten komen op de handel in wapens; daarvoor is het dan wel noodzakelijk dat er meer openbaarheid komt over de cijfers van de wapenexporten en van export van technologie om wapens te maken. En als laatste punt noemt de commissie de noodzaak van het verrichten van meer onderzoek naar de mogelijkheden om de wapenindustrieën om te schakelen in industrieën die produceren voor de „gewone” markt.

Het derde punt, de belasting op de handel in wapens en wapentechnologie, staat niet los van andere voorstellen van de commissie. Ze wil de

extra hulp aan de ontwikkelingslanden onder meer financieren door het heffen van belastingen op internationale handel, internationale reizen, de delfstoffen die uit de zeebodem komen, en de wapenproductie en -export. Voor de wapenproductie en -export geldt dan wel, dat daarop de belasting extra zwaar zou moeten zijn.

Wat hebben we eraan?

Als ik een dergelijk rapport lees, en vooral wanneer ik de aanbevelingen zie die het uiteindelijke resultaat zijn van een aantal bijeenkomsten van bekende politici, dat bekruipt mij een teleurgesteld gevoel: weer een met veel tam-tam aangekondigd rapport, een „overlevingsrapport” heet het zelfs, dat niet in staat is gebleken de vinger op de meest schrijnende wonden te leggen.

Alles wordt zo vaag mogelijk geformuleerd, in „politieke termen” zou je kunnen zeggen. Iedereen moet te vriend worden gehouden, niemand mag worden beschuldigd. Soms lijken de beschrijvingen van de

problemen aan te geven waar de oorzaken liggen van die problemen, bijvoorbeeld als het gaat over het internationale geldstelsel. Andere keren, als het bijvoorbeeld gaat over de rol van de multinationale ondernemingen, of over de bewapening, dan is de commissie ó zo voorzichtig in haar beschrijvingen. Laat staan dat ze dan tot wezenlijke konklusies komt.

Het heffen van een speciale belasting op wapenproductie en wapenexport zal voor het verminderen van de bewapening geen enkel effect hebben. De enorme toename van de gelden die jaarlijks worden uitgetrokken voor dit doel, zijn op zich al een indicatie dat er géén rem op die uitgaven zit! En bovendien, door een belasting te heffen op iets, keur je in feite datgene goed. Waarom moeten we dan nog discussiëren over het leveren van wapens aan derde wereld landen: we betalen immers over die leverantie een belasting die aan die landen ten goede komt! De commissie Brandt heeft dit gevaar wel gesignaleerd, maar heeft er geen konsequenties aan verbonden.

Mij lijken andere voorstellen om tot een beperking van de wapenexporten te komen meer zin hebben. De exporterende landen moeten veel strengere regels gaan hanteren bij het verlenen van exportvergunningen. Het commerciële belang moet hierbij volledig worden uitgesloten. Er zouden regels moeten komen die de export van wapens sowieso verbieden waarbij dan een aantal uitzonderingen kunnen worden gemaakt. En niet zoals het nu gaat: we leveren wapens, behalve wanneer... en dan volgen een paar regels die met weinig moeilijkheden kunnen worden omzeild.

Misschien echter dat het rapport in politieke kringen wel betekenis heeft, dat het daar wel een bijdrage kan leveren aan de broodnodige overeenstemming over de ernst van de problemen. Daarmee zouden we dan toch een stukje dichterbij de „overleving” kunnen zijn.

Jan Prins

het voordeel van die gapende kloof tussen noord en zuid is wel dat ze er straks alles en iedereen kunnen inlazeren

Het Noorden des lands

Een, twee, drie, vier, plannetje van papier

Economische crisis? Veranderen de tijden opnieuw? Is het begin van de jaren tachtig het omslagpunt in de sociaal-economische ontwikkeling? Het zou best kunnen. En als dat zo is, dan leveren de economische randgebieden van Nederland daarvan de duidelijkste bewijzen. Immers, in een landstreek als Noord-Nederland komen storingen harder aan dan in gebieden die van zichzelf economisch sterk zijn. Begin dit jaar beschreef Sietse van der Hoek in Ego de afhankelijkheid van het Noorden des Lands in drie artikelen: Het Noorden: Ierland van de Lage Landen, De Nuismers uit Finsterwolde en De bijna-opstand van Oost-Groningen.

Het jaar 1980 is op twee oren na gevild. Wat is er van de prachtige papieren plannen voor het achterstandsgebied terecht gekomen dit jaar? Daarover gaat dit vierde en voorlaatste deel in deze serie.

Er was eens een landstreek waar de mensen de kost verdienden met arbeid op het land. Ze werkten voor de boer of voor de veenbaas. Ook waren er mensen die thuis in de eigen keukentjes of schuren kleermakerswerk verrichtten, in opdracht van een confectionair. Het was hard werken voor een schamel loon.

Veranderende tijden

De tijden veranderden. De boeren stichtten fabrieken, waar ze van hun

stro strokarton lieten maken en van hun aardappelen aardappelmeel. De confectionairs stichtten fabrieken, waar ze met behulp van batterijen machines grote aantallen jurken en pakken lieten maken. De mensen in die landstreek verdienden toen de kost met werk op de fabriek. Er kwamen van elders nieuwe fabrieken bij, omdat er in die landstreek zoveel mensen beschikbaar waren, die zich voor niet al te veel geld lieten huren als arbeidskracht.

De tijden veranderden weer. In de

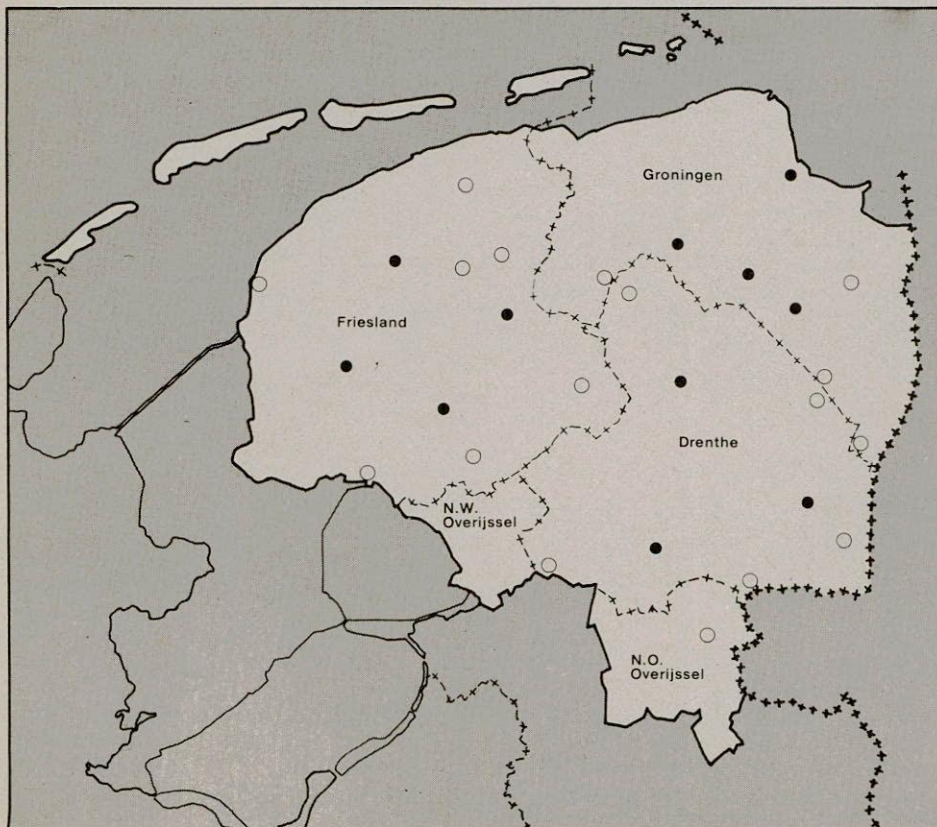
Werk(t) voor nu en de toekomst

geïndustrialiseerde westelijke wereld werd arbeidskracht duur. Techniek en ondernemingszin maakten het mogelijk de fabrieken verregaand te automatiseren. En bleven er toch nog productieprocessen over waar de ondernemer veel arbeiders en arbeiders voor nodig had, dan bouwde hij die fabrieken in landen met lage lonen voor de arbeidskrachten. Zo verging het ook de landstreek waar we het over hebben. Niet dat de mensen hier zulke hoge lonen ontvingen, integendeel, voor hetzelfde werk hadden ze altijd minder gekregen dan arbeidskrachten elders. Maar toch. Confectiebedrijven gingen dicht. Strokartonbedrijven gingen dicht. Metaalbedrijven gingen dicht. De landstreek had al heel lang de naam een achterstandsgebied te zijn. De achterstand werd steeds groter.

En opnieuw veranderden de tijden. In de geïndustrialiseerde westelijke wereld werden de grondstoffen duur. Olie bijvoorbeeld, maar ook andere grondstoffen, die al die jaren (en eeuwen) daarvoor bijna om niets voor een groot deel uit Afrika, Azië en Zuid-Amerika waren geleverd. Economische crisis, heette het, en de mensen in de landstreek zagen opnieuw bewaarheid, dat wanneer het in de economische centra motregent er een dikke bui valt in de minder sterke landstreek. De versukkeling dreigde rampzalige vormen aan te nemen.

Goede voornemens en dikke rapporten

Maar deed men dan niets om dit tegen te gaan, vraagt u zich af. Jazeker wel. De plank met rapporten, nota's en papieren plannen, die sinds het begin van de jaren zestig door alle mogelijke instanties en commissies zijn opgesteld voor die landstreek, buigt door onder het gewicht van alle goede voornemens. Boosaardig aangelegde lieden zien hier trucs achter. Hoe meer studiecommissies en hoe meer dikke rapporten, hoe minder er feitelijk gedaan hoeft te worden door de verantwoordelijke bestuurders, terwijl de mensen in die landstreek toch de indruk krijgen dat er hard wordt gewerkt. D

Het ISP-gebied

zeventig spanden wat dit betreft de kroon.

„Eindelijk moet er nu eens een goed plan komen voor het Noorden.” (Inderdaad, de landstreek waar we het over hebben). „Het is hard nodig. Voor nu en voor de toekomst. Want als er niks gebeurt, zitten we straks in 1980 met 55.000 werklozen in deze streken.” Dat beloofde wat, toen op 1 mei 1973 de Stuurgroep ISP werd geïnstalleerd, die het plan moest maken „om eens en voorgoed af te rekenen met de achterstand van het Noorden.”

Let wel, niet een plan om van deze landstreek een paradijs te maken, maar een plan om het Noorden bij te trekken tot het landelijk gemiddelde. Het Integraal Structuurplan Noorden des Lands (ISP) zou dit moeten bewerkstelligen. Een integraal plan, dat wil zeggen een plan voor de ontwikkeling van het Noorden niet alleen op economisch, maar ook op ruimtelijk en sociaal-cultureel gebied. Alles in één grote greep en op wetenschappelijke wijze en gemeenschappelijk uitgewerkt en te zijner tijd uitgevoerd door ministeries en provincies.

Nou, dat was niet niks. Vanaf 1973 hebben vele geleerde dames en heren er aan gewerkt. Ze produceerden het ene dikke en omslachtige rapport na het andere. Wat is er wat afvergaderd en berekend. En toen moest het plan ook nog de inspraak in, zoals dat in het bestuurstaaltje heet. De bevolking moest meespreken en eigen ideeën te berde brengen.

Extra arbeidsplaatsen min of meer dus...

De Stuurgroep ISP had berekend, dat er tot 1980 – naast wat er normaal al door de regering gedaan zou worden – 20.000 extra arbeidsplaatsen bij moesten komen in het Noorden des Lands om de werkloosheid in deze landstreek op hetzelfde peil te krijgen als het landelijk gemiddelde. Dat was een mooi streven van het Noorderplan, zoals het Integraal Structuurplan nu genoemd werd ter gelegenheid van de inspraak door het domme volk. Twintigduizend arbeidsplaatsen extra, waar haal je die vandaan? Een vraag zonder antwoord, maar voorlopig was het al heel wat dat de overheden in elk geval vast en zeker van plan waren om daaraan te gaan werken – zou je denken.

Overleg tussen kabinet en de noordelijke delegatie over het ISP op 26 januari 1979

Januari 1979. Een plechtig moment. De regering en de provinciale besturen van Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel bereiken overeenstemming over het beleidsprogramma van het Integraal Structuurplan, het Noorderplan zagezeggd. En wat komt men overeen? Om de achterstand van het Noorden des Lands niet nog groter te laten worden dan die al is, zullen regering en provincies er naar streven om in de periode tot en met 1981 10.000 extra arbeidsplaatsen te scheppen in Noord-Nederland.

Even narekenen nu. Wat was de mensen van die landstreek al die voorgaande ISP-jaren voorgehouden? Twintigduizend banen erbij vóór 1981 om de achterstand weg te werken. En wat kwam er uit de bus? De helft van het begrote aantal, tienduizend nieuwe banen die nodig zijn om de gevolgen van de tegenvallende economie en van het bezuinigingsprogramma Bestek '81 op te vangen voor het Noorden des Lands. Dus eigenlijk zouden er 30.000 extra arbeidsplaatsen moeten komen om de oorspronkelijke arbeidsplaatsen ISP-doelstelling op werkgelegenheidsterrein te realiseren.

Maar goed, beter wat dan niks, dacht menigeen, en in elk geval stelt de regering zoveel miljoenen beschikbaar om wat te kunnen doen. „'t Kon minder”, zei dan ook de Groninger Commissaris der Koningin Toxopeus een jaar geleden.

Hoe is de stand, Mieke?

Wat is er nu van dit uitgebeende Noorderplan terecht gekomen? Heel weinig, of misschien wel helemaal niets. Hier en daar een fietspad aangelegd, of een multi-functioneel dorps huis ergens gebouwd, en nog het een en ander. Alles onder het mom van ISP-maatregelen, maar wie

zegt mij, dat dergelijke schone zaken ook zonder het ISP niet tot stand waren gebracht? Het niet verloren gaan van een aantal banen bij weinig florierende ondernemingen, wordt ook gerekend tot het heilsplan ISP. Misschien kun je met heel veel goede wil voor 1980 tot enkele honderden arbeidsplaatsen komen, die er dankzij het Noorderplan toch maar bijgekomen en/of niet verdwenen zijn. Intussen is er wel in 1980 op andere plaatsen een heleboel verdwenen, of aan het verdwijnen: kleinere bedrijfjes dicht, het befaamde kartonbedrijf OKTO in Winschoten gesloten, Philips in Stadskanaal en in Winschoten krimpt met duizend banen in, het oudste confectiebedrijf van de stad Groningen plaatst de productie over naar het Verre Oosten. En de definitieve zekerheid, dat er de komende jaren geen vloeibaar aardgas uit Algerije bij de Noordgroninger Eemshaven aan land komt.

Kortom, ook van het aangepaste Integraal Structuurplan Noorden des Lands komt niks terecht. Wat voor uitzicht hebben de mensen dan nog, die in deze landstreek de kost moeten verdienen? Daarover meer in de volgende en laatste aflevering van deze serie in EGO.

Sietse van der Hoek

jongen als we dat nog 's overleven konden

„Niet ik moet er uit, maar de kernwapens”

Gesprek met soldaat Gerard van Wingerde

„Niet ik moet bestraft worden, omdat ik een dienstbevel met betrekking tot kernwapens weiger, maar degenen die de kernwapens invoeren en durven verdedigen. Die moeten veroordeeld worden wegens misdaden tegen de mensheid!”

Met deze woorden besloot Gerard van Wingerde uit de Prinses Margriet-kazerne te Wezep, op 13 augustus j.l., zijn pleidooi voor de krijgsraad te Arnhem. Hij stond daar terecht, omdat hij geweigerd had atoomkoppen te bewaken, de zgn. site-wacht. EGO-redakteur Wim Heij ging met hem praten.

Met welke instelling ben je in militaire dienst gegaan?

Met de instelling van een dienstplichtige. Toen ik een oproep kreeg heb ik wel geprobeerd om vrijstelling te krijgen, omdat ik aan het werk was. Het al of niet in dienst gaan heeft me behoorlijk bezig gehouden. Uiteindelijk besloot ik om geen beroep op de wet gewetensbezwaren te doen en ging ik in dienst.

Veel dienstplichtigen denken er voor hun dienstitijd eigenlijk nauwelijks over na. Jij behoort niet tot die groep?

Nee, zeker niet. Ik wist ongeveer wat me te wachten stond in dienst. Eerlijk gezegd valt het me, achteraf, nog mee hoe lang ik mee heb gelopen zonder dat er grote problemen ontstonden. Ik ging er toch een beetje in met de angst, dat als ze de eerste de beste dag tegen me zouden beginnen te schreeuwen, ik gelijk rotzooi zou krijgen. Ik was niet van plan dat te nemen: ik zou of terugschreeuwen of ik zou op een andere manier dwars gaan liggen. Maar dat viel al met al nog mee.

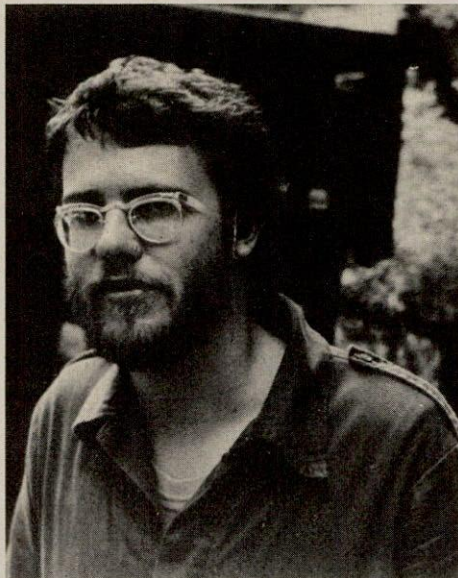
Hoelang zit je nu in dienst?
Ongeveer 12 maanden.

Dus na zo'n 8 maanden deden zich de problemen voor met betrekking tot het niet op site-wacht willen gaan. Hoe ging dat eigenlijk?

Ja, het was in mei van dit jaar. Dat was overigens de derde keer. De eerste keer hoefde ik niet mee, dat was vorig jaar november. Ik was net geplaatst bij mijn onderdeel toen ze op site-wacht moesten, maar om de een of andere reden hoefde ik niet mee. Ik heb toen wel bij een voorbereidingsles gezeten en ik zat met m'n oren te klapperen wat er allemaal verteld werd. Bovendien zat ik me zenuwachtig te maken wat ik zou doen als ik mee zou moeten; gaan of niet gaan.

Ik was dan ook maar wat blij dat ik niet mee hoefde.

De tweede keer was toen ik voor een site-wacht werd uitgeleend aan een

Gerard van Wingerde

ander onderdeel. Ik heb toen mijn commandant gevraagd mij van de lijst te willen halen, omdat ik principiële bezwaren had tegen kernwapens. De CC. zei toen: „je staat er op en je blijft erop staan, want we kunnen niet de een matsen en de ander erin luizen.” Ik heb hem toen gezegd, dat als ik zou moeten ik dan zou weigeren. Zijn antwoord was: „dan weiger je maar, dan loop je maar met je kop tegen de muur.”

Toen ik een les over de site-wacht moest bijwonen heb ik mijn CC meegedeeld, dat ik daar niet heen zou gaan.

Mijn CC, op dat moment erg druk met een CI, zei toen: „ga maar naar je eigen peloton, je hoort er nog wel van.” Dat deed ik, maar ik hoorde er verder niets meer van. Na een poosje ben ik eens naar mijn commandant gestapt en heb gevraagd wanneer of ik er iets van mocht horen, want ik vond het best vreemd. De CC vertelde me toen, dat ik alsnog van de lijst was afgevoerd. Omdat ik geen dienstbevel had gekregen, had ik formeel niet geweigerd, dus was ik ook niet strafbaar.

Ik kreeg tegelijkertijd wel te horen

dat wanneer, enkele weken later, onze eigen compagnie op site-wacht moest, ik wel degelijk op de lijst zou staan. Ik heb hem toen gelijk verteld, dat ik dan natuurlijk weer zou weigeren en toen zei hij: „dan spelen we het gewoon uit.”

Vlak voor de derde keer begon mijn commandant toch te begrijpen dat ik beslist niet mee zou gaan. Hij zei dat ik een brief moest schrijven, een rekest, om ontheffing te krijgen van het site-wacht lopen. Ik heb toen een brief geschreven, maar de tijd drong. Mijn CC heeft naar aanleiding van die brief gebeld met Bureau gewetensbezwaren om te vragen of dat kon. Zoals ik wel verwachtte, het kon niet. Het was of meedraaien of een beroep doen op de wet gewetensbezwaren. Noch het een noch het ander wilde ik, dus weigerde ik op site-wacht te gaan.

Ze hebben toen de marechaussee erbij gehaald en procesverbaal op laten maken. Gedurende de site-wacht deed ik op de kazerne m'n normale werk.

Tijdens de krijgsraadzaak die toen volgde viel de auditeur-militair nogal tegen je uit. Hij gebruikte termen als „onzorgvuldig en onvolwassen gedrag”. Hoe ervoer je dat?

Het is, denk ik, de manier waarop het hele leger functioneert. Als een gewone soldaat iets niet doet, dan wordt dat zo afgedaan. Dat is niet alleen de auditeur-militair, maar dat is de manier waarop bijna iedere meerdere je benadert. Als jij iets doet of zegt, dat niet in overeenstemming is met hun gedragspatroon of denkwijze, dan heet dat onvolwassen, onzorgvuldig, je moet niet denken enz. De auditeur-militair stortte dat, in geconcentreerde vorm, over mij heen.

Waar ik vooral de pest over heb was wat ze zeiden bij de uitspraak. „Jij had eigenlijk nooit in militaire dienst moeten gaan”, net of ik vrijwilliger ben. Ik kreeg dikke pakken met papieren dat ik in dienst moest en nu schuiven ze de verantwoordelijkheid naar mij toe met de mededeling, dat ik er nooit in had moeten komen. Nee, zij zijn het geweest die wilden dat ik in militaire dienst moest. Ik kwam, ben niet te beroerd om allerlei dingen te doen, maar daarom ben ik nog geen vrijwilliger. Als het aan mij gelegen had was ik er niet in gegaan, dan had ik nog steeds bij de DEMKA gewerkt.

Je bent bereid allerlei dingen te doen in het leger, maar kennelijk niet alles. Je wilt wel zand rijden, of ook nog wel mijnen, maar kernwapens bewaken wil je niet. Waar ligt voor jou precies de grens?

Gevaarlijk aan een systeem als het leger is het klakkeloos opvolgen van bevelen. Vanaf de eerste dag wordt je dat bijgebracht, het gevolg is dat je, als je niet oppast, na verloop van tijd alles doet wat ze tegen je zeggen. Dat is 'n slecht ding. Dan loop je met een leger risico's. Dan krijg je het gevaar wat er in de 2e wereldoorlog is gebeurd van massavernietigingen en de meest grove oorlogsmisdaden. Dat bak je, op zo'n manier, gewoon in een leger in. Elk bevel wat je krijgt, daar moet je over nadenken. Natuurlijk over het bevel „pet op, buiten” hoef ik niet lang na te denken, dat is voor niemand gevaarlijk. Daar zou ik me doorgaans niet zo druk over maken. Maar een bevel als: ga eens met kernwapens werken, ga er eens mee oefenen of ga ze eens bewaken, ja dan zeg ik dat gaat me te ver. Ik zal me ook niet laten inzetten bij de ontruiming van kraakpanden, bijvoorbeeld. Tegen mijn eigen volk ga ik niet bezig. Een leger behoort er te zijn ter verdediging van een land en niet ter verdediging van bepaalde belangen. Je moet een grens trekken en die zal voor iedereen wel ergens anders liggen, maar ik eis wel dat iedereen erover nadenkt.

Je hebt de wet aan de ene kant en het individuele geweten aan de andere kant.

Veel ruimte, om tegen bepaalde taken en opdrachten nee te zeggen, lijkt mij in de krijgsmacht niet aanwezig. Hoe zie jij dat?

Ja, er is weinig ruimte. Toch vraag ik me af of het probleem zo ingewikkeld is. Iedereen is het erover eens dat de Nazi's in de oorlog misdaden gepleegd hebben; iedereen is het er ook over eens dat zoiets niet kon en mocht. Het punt is niet zo zeer wet of geen wet, waar het om draait is je eigen verantwoordelijkheid. Als Neurenberg ons iets te zeggen heeft gehad is dat het wel geweest. Als je verantwoordelijk bent en blijft voor je eigen daden, dan moet er ook de ruimte voor zijn om dingen te weigeren. Doe je ze wel dan word je er, en terecht natuurlijk, later wel op aangesproken.

Door zoiets toe te staan breng je de krijgsmacht wel in een moeilijke posi-

Atoom opslagplaats (?) te Darp bij Steenwijk

tie. Kun je je dat voorstellen?

Ik vind het een goede zaak dat de krijgsmacht zijn eigen beperkingen leert zien. Ze moeten er niet vanuit gaan dat dienstplichtigen, en ook beroeps, een stel marionetten zijn. Zo van druk maar op de knop en het mechaniek treedt in werking – nee zo moet het beslist niet zijn.

Ben je voor een keuzemogelijkheid voor militairen, bijv. al of niet in aanraking komen met nucleaire wapens, bij plaatsing in een onderdeel?
Nee daar ben ik niet voor, althans niet bij de keuring. Want ik denk dat je dan toch op weg bent naar een vrijwilligersleger. Je moet je voorstellen wat dat betekent. Mensen die er niet over nadenken, die het niet kan schelen en die er best mee willen werken. Die mensen zetten we bij de gevaarlijkste wapens die we hebben. Dat is niet gezond. Juist bij dat soort onderdelen moeten mensen zitten die nadenken, die kritisch staan tegenover deze wapens. Ik zou er tegen geweest zijn als men bij de keuring had gezegd „Oh, soldaat Van Wingerde is tegen die dingen; die zetten we maar op 'n ongevaarlijk postje”. Iedereen moet het recht hebben om te weigeren ermee te werken als dat aan de orde komt. Precies zoals dat in mijn geval is gegaan, maar dan zonder strafvervolgning. Dat zou een eerste stap kunnen zijn.

De wet gewetensbezwaren biedt ruimte aan atoom-pacifisten. Had je, achteraf gezien, toch niet beter een beroep kunnen doen op de wet?

Juist niet. Van te voren zat ik nog te bedenken of het geen weggegooid tijd zou zijn. Als je bij wijze van spreken 14 maanden in Nieuwersluis moet doorbrengen dan is het volstrekt verloren tijd. Maar zoals het nu gaat, vind ik dat zeker niet. Nu heb ik het gevoel door dingen aan de kaak te stellen, toch een bepaalde ontwikkeling in het leger op gang te hebben gebracht. Dat wilde ik ook proberen te bereiken.

Met die instelling werk ik ook in 'n bedrijf. Bevalt je daar iets niet, dan tracht je daar ook verandering in aan te brengen en als dat lukt, dan vind ik dat het prima loopt.

Je bent tot nog toe de enige die voor het weigeren van op site-wacht gaan voor de krijgsraad is gebracht. Denk je dat er meer militairen zijn met soortgelijke problemen?

Ja, dat weet ik wel zeker. Er zijn er sowieso van wie tevoren bekend is, dat ze tegen kernwapens zijn en die door hun commandant niet meegenomen worden op site-wacht. Die mogen, als een soort Berufsverbot, op hun onderdeel achterblijven. Daarnaast hoor ik van vele kanten geluiden, dat als men op site-wacht moet, dat men dan zal weigeren. Nu waren dat soort geluiden ook vroeger te beluisteren. Men schrok dan steeds, vaak op het laatste moment, toch weer terug voor de gevolgen. Ik hoop dat dat door mijn doorzetten doorbroken is. Als je konstant op elkaar blijft zitten wachten, alvorens een daad te stellen, dan duurt het allemaal ontzettend lang.

Toch een soort martelaarschap?

Nee, integendeel (schudt heftig verontwaardigd met het hoofd). Publiciteit is niet het motief geweest. Waar het om gaat is, dat de krijgsmacht de discussie over de middelen waarmee zij haar taak- en doelstelling denkt uit te voeren onder ogen gaat zien. Daar is het mij om begonnen.

je kunt beter je onderspit dan je eigen graf delven

Wordt steenkool de volgende milieuramp?

Het energiebeleid van de Nederlandse regering koerst steeds weer af op massale inspanningen. Eerder moesten er grote hoeveelheden kerncentrales worden gebouwd; nu zijn het kolencentrales. Het blijft om enorme bouwprogramma's gaan, daarin blijft alles bij het oude.

Zo zijn regering en energiebedrijven ervan overtuigd, dat er in het jaar 2000 tenminste 30 miljoen ton steenkool moet worden gebruikt. Zo'n getal zegt pas wat wanneer het wordt vergeleken met andere getallen. In 1975 was het verbruik nog geen 2 miljoen ton, maar dat was ook het minimumjaar. Sindsdien zijn de elektriciteitscentrales weer veel meer steenkool gaan verstoken. Uiteraard was vroeger het verbruik veel hoger. Voor Nederland was 1956 het topjaar; toen werd er 18 miljoen ton doorgejaagd. Kolen werden toen nog volop gebruikt in het huishouden, en er waren veel industrieën die steenkool gebruikten. Sinds die tijd zijn bijna alle industrieën overgeschakeld op olie of gas en bijna alle huishoudens op gas.

Snel veel kolen

De geweldige kolenberg van 30 miljoen ton per jaar, twee keer zoveel als ooit in Nederland is verstoekt, is nodig om een groeiend energieverbruik te dekken. We leven in een tijd dat de produktie van olie en gas niet meer sterk zal stijgen. Tegelijkertijd vinden de regeringen van alle rijke landen dat het energieverbruik nog sterk omhoog moet; anders neemt de welvaart niet meer toe, zeggen ze. Energiebesparing is dan al zoveel mogelijk toegepast. Van zon en wind verwachten regeringen niet veel vóór 2000. Blijven over kolen en kernenergie om de groei op te vangen. Dat komt dan voor een belangrijk deel neer op kolen, omdat in kernenergie ook al nauwelijks meer groei zit.

Het parool luidt dan ook sinds kort: zo snel mogelijk zoveel mogelijk kolen. Nu, op papier slaagt de Nederlandse regering daar ook wel in. De 30 miljoen ton van het jaar 2000 zal voor de helft worden verstoekt in zo'n 15 grote kolencentrales. Elk daarvan gebruikt per jaar één mil-

joen ton. Dat betekent per centrale twee kolentreinen van 40 wagons, of drie grote binnenvaartschepen per dag aan brandstof. De as die in 2000 ontstaat bedraagt 3 miljoen ton, genoeg om elk jaar een terrein van 60 hectare tot een hoogte van 10 meter op te vullen.

As een probleem

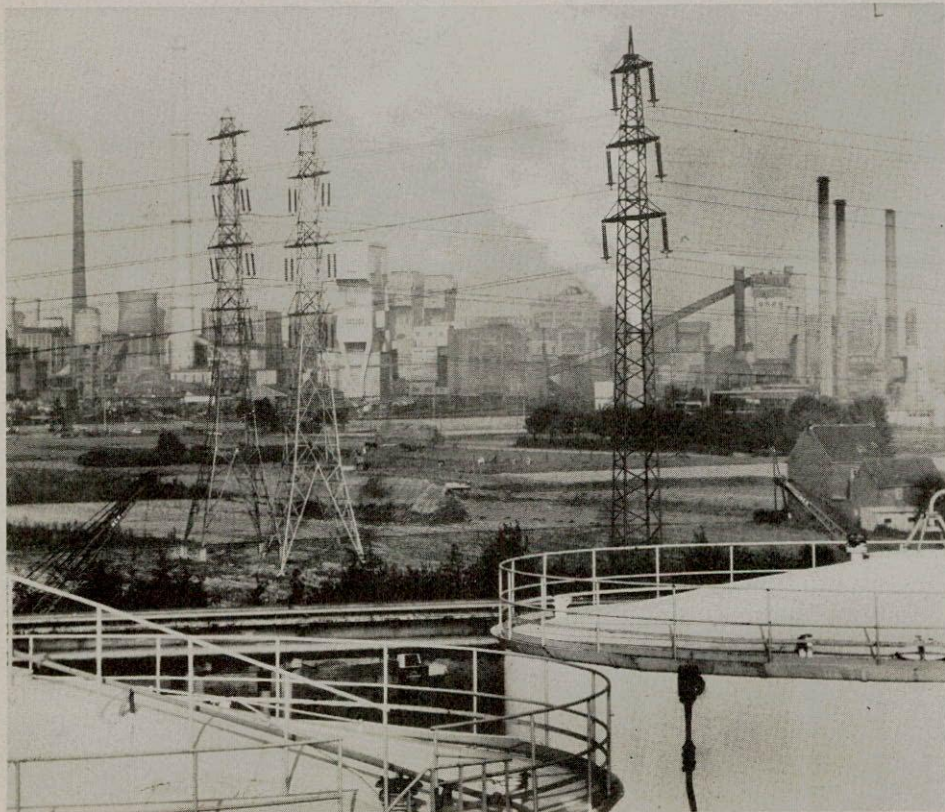
Die as vormt trouwens een groot probleem. Storten zal wel niet gaan – ik zie tenminste niet dat het Nederlandse volk het zal pikken dat voor zo'n doel elk jaar 60 hectare wordt opgeofferd. Kolenas bevat giftige stoffen, die door de meeste soorten as goed worden vastgehouden, maar door sommige soorten niet; daar lekken de giftige stoffen langzaam uit wanneer er water bij komt. Kunnen we in zulke omstandigheden nog wel verantwoord afstevenen op een massaal kolenverbruik? Geen nood, zegt de regering. We zoeken wel naar oplossingen tijdens de rit. Dat dreigt dan dezelfde kant op te gaan als bij de kernenergie, waar ook eerst werd gebouwd en toen werd gekeken naar oplossingen voor het afval, met het gevolg dat ze nu met de handen in het haar zitten.

Koolzuurgas erger

Nog ernstiger dan het asprobleem is misschien wel het probleem van het koolzuurgas. Koolzuur is een gas dat niet giftig is, en ook gewoon in de lucht voorkomt. Het ontstaat bij de verbranding van zowel olie als gas als steenkool, maar bij steenkool twee keer zoveel als bij olie en gas bij dezelfde warmteproduktie. Nu heeft koolzuurgas de prettige eigenschap voor het leven op aarde, dat het warmtestraling tegenhoudt, maar lichtstraling doorlaat, net als glas. Precies zoals een kamer met veel ramen waar de zon in schijnt, of zoals een broeikas, blijft daarmee op aarde de warmte heel goed binnen. Het zonlicht valt binnen, en verwarmt de aarde die daardoor warmtestraling gaat uitzenden (te vergelijken met de straling van een gloeiende pook, maar alleen veel minder fel). Koolzuurgas houdt die warmtestraling nu binnen, waardoor de warmte voor de aarde behouden blijft. Zonder die werking was het veel kouder op aarde, en was leven niet mogelijk. Door het verstoken van steenkool, olie en gas komt er meer koolzuurgas in de lucht, en de aarde houdt zijn warmte dan ook beter vast. Als er geen tegenwerkende krachten zijn zal het dan ook warmer gaan worden op aarde. Dat heet om duidelijke redenen het broeikaseffect.

Nederland onder water?

Op het eerste gezicht kan het prettig zijn dat het warmer wordt. De voedselproduktie zou bijv. omhoog kunnen gaan, waardoor het wereldvoedselprobleem opgelost kan worden.

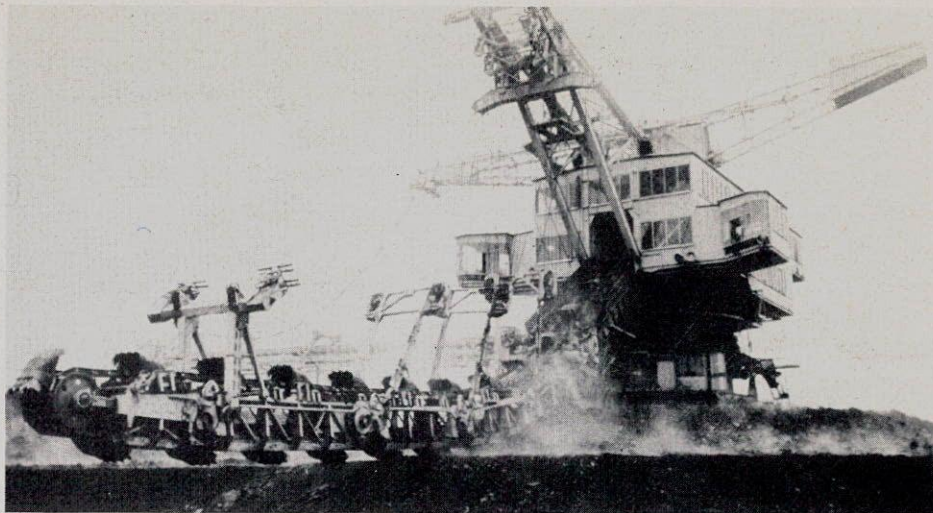

Drie energiesoorten op één foto, van voor naar achter: gastanks, elektrische hoogspanningsdraden en steenkolenfabrieken van het Mauritscomplex van de Staatsmijnen in Geleen, in 1965.

Maar de voorspellingen zijn, dat de temperatuur zoveel omhoog gaat dat een deel van de gletschers in de bergen en van het landijs op Groenland en het Zuidpoolgebied kan gaan smelten. Volledig smelten van al het landijs betekent een stijging van de zeespiegel met 60 meter. Maar ook al zou het water maar vijf meter stijgen, dan zou Nederland al voor een groot deel, onderlopen. Volgens sommige voorspellingen zou het al over 50 jaar zo kunnen zijn. Maar daarbij moet wel worden bedacht dat het allemaal maar theorieën zijn, dat de geleerden het niet met elkaar eens zijn en dat alles dus erg onzeker is.

Natuurlijk hebben wij het onderlopen van Nederland niet over voor een paar grijpstuivers extra welvaart door steenkolen. Maar we kunnen maar beter snel weten of kolen ook zulke gevolgen met zich meebrengen, want het zou ook teveel gevraagd zijn om voor een aantal hersenschimmen af te zien van kolen stoken.

En wat doet nu de regering? Niets. Zelfs wat geld voor onderzoek naar de gevaren die dit laaggelegen landje loopt kan er niet af. We mogen in onze handen knippen dat Florida ook wordt bedreigd, zodat de Amerikanen er tenminste wat aan doen. He-

Deze enorme graafmachine wordt in het noorden van Hongarije gebruikt voor de winning van bruinkool, dat als brandstof dient voor energiecentrales.

lemaal geen geld voor wat onderzoek naar zo'n bedreiging voor ons land! Ik vind het een van de meest ongrijpelijke en meest onverantwoorde beslissingen van de afgelopen jaren.

Luchtvervuiling

Daarnaast zijn er nog andere

problemen met kolen, zoals luchtverontreiniging en stofoverlast. Daarbij ligt de zaak iets duidelijker: wanneer er voldoende geld in gestoken wordt zijn die problemen voor 99% of meer uit de wereld te helpen. Het probleem is alleen: wil men dat geld eraan besteden? Binnen de regering wordt krachtig touwgetrokken tussen de voorstanders van zo laag mogelijke elektriciteitsprijzen en brandstofprijzen, mensen die vinden dat de industrie moet profiteren van de lage kolenprijzen en dat het milieu minder belangrijk is, en mensen die vinden dat kolen alleen schoon mogen worden verstoofd. De eerste groep zit op Economische Zaken, het ministerie van Van Aardenne; de tweede op Volksgezondheid en Milieuhygiëne, het ministerie van Gin-jaar (beiden VVD). Het ziet er voorlopig naar uit dat Economische Zaken op de meeste punten heeft gewonnen. Dus: vrij hoge luchtverontreiniging, zeker nog door de eerstvolgende centrales, en ook, zoals we al zagen: geen pauze in de kolen-inspanning tot het as-probleem is opgelost.

Wordt steenkool de volgende milieuramp, staat boven dit artikel. Het antwoord luidt: we weten het niet. Maar de manier waarop in Nederland het kolen stoken wordt bevorderd, werkt wél sterk in die richting.

Erik van der Hoeven

over twee jaar is de neutronengranaat ook een conventioneel wapen

Het teken van het beest

Drama dat niet goed uit de verf komt

Gerard Thoolen en Marja Kok als Ije en Aaltje in „Het teken van het beest”.

Gave drama's lijkten zich in Nederland niet zo vaak voor te doen. Drama past niet zo bij ons. Er gebeuren genoeg erge dingen, maar de dichter Slauerhoff beklaagde zich er indertijd al over dat er hier „nooit, nee nooit” eens een mooie passie moord wordt gepleegd. Toch kan het drama dat zich in 1929 in het Groningse plaatsje Grootegast voltrok, nog het best worden omschreven als een passie moord. De moordenaar, Ije Wijkstra, schoot toen vanuit zijn woning vier politie-agenten neer, die waren gekomen om zijn sinds kort bij hem inwonende vriendin Aaltje Botter te halen, die zich voor het gerecht in Groningen moest verantwoorden voor het feit, dat zij haar zes kinderen in de steek had gelaten om bij haar minnaar in te trekken.

Deze „moord van Grootegast” heeft in die jaren de gemoederen hevig beziggehouden in het Noorden, maar ook in de rest van Nederland. Het waren voor die tijd dan ook ongehoorde gebeurtenissen die zich hadden afgespeeld. Dat er niet veel eerder een film van is gemaakt, is dan ook eigenlijk zeer verwonderlijk.

Regisseur Pieter Verhoeff, die bij de VPRO belangwekkende dingen deed en doet, werd enige jaren geleden gegrepen door het idee om het Gronings drama in beeld te brengen voor de bioscoop. Er hing voor hem veel vanaf, want het zou zijn speelfilm-debuut worden. Hij omringde zich met een staf medewerkers en ging graven in de dossiers, die zich in Groningen over deze moordzaak

bevonden. De advocaat van Ije Wijkstra had hem indertijd aangeraden zijn levensverhaal op papier te zetten en met dat materiaal ging Verhoeff aan het werk.

Ije Wijkstra was voor zijn tijd een zeer ongewone man. Hij was 33 jaar, maar had zich altijd verre van de dames gehouden. Hij was om zo te zeggen nog maagd. Zijn gedachten

gingen naar heel andere dingen uit: het heelal, Nietzsche, anarchisme waren onderwerpen waar hij zich mee bezighield, als hij niet stroopte of klompen maakte. Muzikaal was hij ook: samen met zijn vriend speelde hij op bruiloften en partijen.

Ije was er vast van overtuigd dat hij onder een kwaad gesternte was geboren: hij was een Schorpioen. Je kunt in de astrologie geloven of niet, maar van de Schorpioen wordt gezegd dat de mensen die onder dat teken geboren zijn, de meest uitgesproken karakters van de hele dierenriem hebben. Ze zijn gesloten, mystiek, denken zeer zwart-wit, zijn vaak zeer sensueel en kunnen zich moeilijk uiten.

Dat lijkt allemaal wel te kloppen waar het Ije Wijkstra betreft. Die sensualiteit kwam pas aan de orde, toen hij kennis maakte met Aaltje Botter.

Deze Aaltje was een uitgesproken domme, primitieve vrouw, één van de zeventien onechte kinderen van

haar moeder, op haar vijftiende getrouwd met een dronkaard en op haar zevenentwintigste al moeder van zes kinderen. Sex betekende veel voor haar, en toen haar man in de gevangenis belandde, keek zij al snel om zich heen naar een vervanger. Het kostte haar niet veel moeite, zo gaat het verhaal, om de eenzelve, broerige Ije Wijkstra te verleiden, en toen die eenmaal van de beker van de min geproefd had, kon hij er geen genoeg van krijgen. Hij zocht Aaltje een paar maal op, en zij op haar beurt raakte geheel in de ban van deze man, die in niets leek op de man met wie ze getrouwd was en die haar regelmatig mishandelde en altijd dronken was.

Ije dronk nooit, en hij was vriendelijk voor haar. Aan de zijde van deze man daagde in haar ogen een ander leven dan het afschuwelijke bestaan dat ze tot die tijd had geleid. Ze liet haar kinderen dan ook over aan het armenbestuur en trok in bij Ije, die alleen woonde sinds zijn broer, ontzet over het wangedrag van Ije, zijn oude moeder zelf in huis had genomen, die tot dan toe bij Ije had gewoond.

De romance duurde niet lang. Ije raakte volkomen van slag van de zinnelijke aanwezigheid van Aaltje in zijn huis, en wist tegelijk niet wat hij aan moest met haar angst, toen de brieven van het gerecht begonnen te komen. Want Aaltje had, door haar kinderen in de steek te laten, een strafbaar feit gepleegd en diende zich in Groningen te komen verantwoorden.

Toen op een koude ochtend, de 18de januari 1929, vier veldwachters naar het huisje van Ije en Aaltje toekwamen om Aaltje op te halen, raakte de vrouw geheel over haar toeren. De enige zekerheid die ze had was, dat ze dit leven wilde vasthouden, in dit huis en bij deze man. Ije kon de si-

tuatie niet aan, het geil van de vrouw en de onafwendbaarheid van de vier naderende veldwachters maakten dat hij zijn oplossing moest zien te vinden. Hij nam zijn geweer en schoot de vier één voor één zeer koelbloedig neer. Daarna sneed hij ze ten overvloede de keel af, stak zijn huis en daarmee ook al zijn boeken in brand en liep met Aaltje de wei in. Dat is het laatste beeld van de film, een prachtig dramatisch beeld. De gebeurtenissen hebben zich dan voltrokken en de film is uit. Voor Aaltje en Ije volgt dan de berechting: beiden verdwijnen in de gevangenis. Aaltje komt er weer uit, trouwt zelfs opnieuw in Amsterdam en krijgt nog een serie kinderen. Ije schrijft en studeert in de gevangenis, tot hij in de jaren veertig sterft. Geen moordenaar, zoals de mensen zeggen die hem indertijd gekend hebben, maar een man die gek is geweest op het moment dat hij de moorden pleegde. Die zo uit zijn gewone doen was gehaald door krachten die hij als voorbeschikt beschouwde, dat hij de dramatische ontknoping zelf altijd als onvermijdelijk heeft beschouwd.

De film volgt het verhaal tamelijk consequent. Toch heb ik, ondanks het feit dat hier een waar gebeurde geschiedenis in een prachtig Gronings decor wordt naverteld, door eerste klas acteurs onder regie van een heel capabele regisseur, mijn bezwaren tegen de film. En dat zal dan wel weer verband houden met het feit, dat wij geen volk van drama's zijn: de film is niet écht dramatisch. Geladenheid wordt gesuggereerd, maar komt niet over.

Ije wordt geïntroduceerd in zijn hoedanigheid van halve anarchist, halve stroper, muziekiefhebber, filosoof, maar je ziet gewoon Gerard Thoolen, die je je herinnert van adembemende rollen met het Werkteater, op

een brommer rijden en je denkt: hé, wat leuk, hebben ze Gerard voor die rol genomen?

Hetzelfde geldt voor Marja Kok, die voor mij geldt als één van de knapste actrices die we hier hebben. In geen enkel opzicht weet zij aannemelijk te maken, dat ze een binnenvetter als Ije het hoofd op hol brengt. Ze tilt één keer haar rok op en vanaf dat moment moeten we dan maar geloven dat er in Ije een hevig vuur is gaan branden. Ze ziet er bovendien veel te modern uit, al neem ik best aan dat er op dat gebied goede documentatie zal zijn geraadpleegd. Ze is Marja Kok, de intelligente actrice van het Werkteater, net zoals Peter Faber een acteur blijft, en Joop Admiraal.

De film is niet zo gemaakt, dat je er in kunt geloven. De entourage is prachtig, want mooie plaatjes maken kunnen we hier wel. Maar echte spanning, echt drama, daar heeft „Het teken van het beest” erg weinig mee te maken. En dat is jammer voor een man als Pieter Verhoeff, die heel eerlijk heeft gezegd: als de mensen de film slecht vinden, dan doe ik het nooit meer. Want dat hij zijn huiswerk goed heeft gemaakt, staat als een paal boven water. Alleen, voor het examen is hij in mijn ogen niet geslaagd.

Leo van Opzeeland

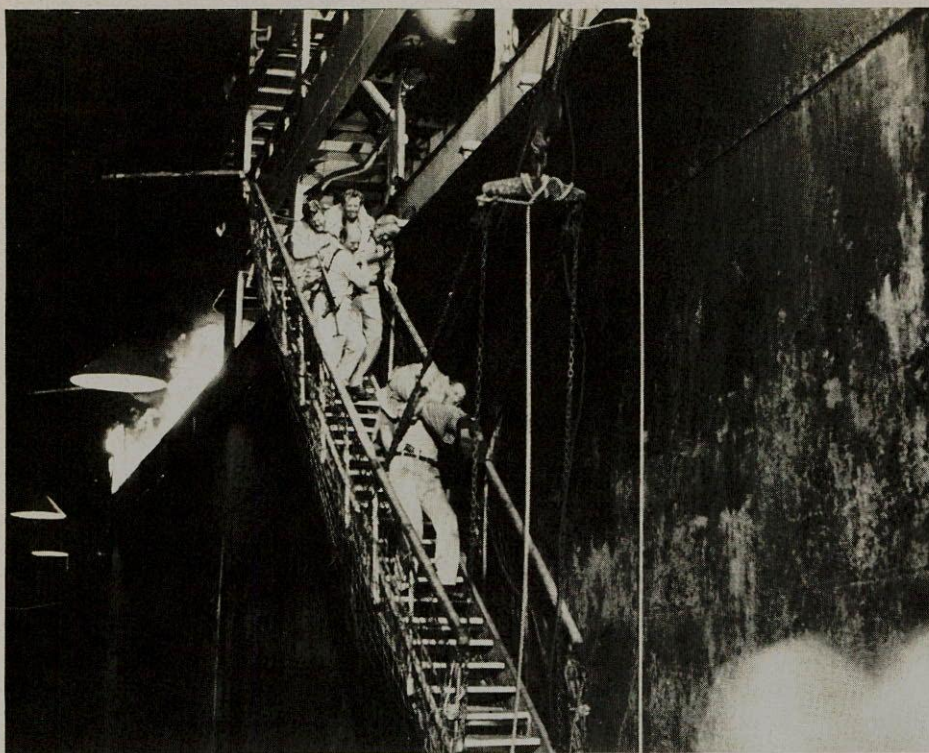
in 't kort

Natuurlijk had Peter Sellers een Oscar moeten krijgen. Niet voor zijn rol in „**Being there**” alleen, maar voor alles wat hij tot nu toe heeft gedaan, al is dat met Oscars geloof ik niet mogelijk. Het is zo morbide, dat hij overleed, terwijl er nog over werd gestreden of hij nu wel of niet een onderscheiding moest krijgen. Die hij niet kreeg uiteindelijk. En zo heeft hij dus nooit geweten hoezeer zijn laatste film is aangeslagen en hoe jubelend de kritieken over zijn aandeel daarin zijn geweest. Sellers speelt in deze film, gemaakt door re-

Peter Sellers (rechts) en Melvyn Douglas zijn dikke vrienden geworden in „Being There”.

dienst: doemgericht leren handelen

Een aantal gewonden is er gevallen bij het plaatsen van de explosieven en het overmeesteren van de Duitse wachtposten in de avonturenfilm „The seawolves”.

gisseur Hal Ashby naar een boek en script van de Poolse auteur Jerzy Kosinski, een simpele tuinman, die na het overlijden van zijn werkgever opeens in de maatschappij terecht komt, met mensen in contact wordt gebracht en het zeer ver brengt door de simpele, op tuinieren gebaseerde uitspraken die hij doet. Een komische film, zeker, maar ook een film met heel wat dubbele bodems. Prima rollen, naast die van Sellers, van Shirley McLaine en Melvyn Douglas.

In de oorlogsfilm „The big red one” vertelt regisseur Samuel Fuller zijn eigen oorlogservaringen als lid van de eerste infanterie-divisie in Europa. Onder leiding van een ijzervreter van een sergeant blijven vier jonge soldaten, van wie er één de rol speelt van Fuller zelf, de hele oorlog door gespaard. Boodschap van de film luidt ongeveer: doden is moorden in oorlogstijd, doden is overleven in oorlogstijd. Goed gespeeld, adembenemend van locatie, voornamelijk Israël, en een zoveelste bevestiging van de stelling dat oorlog waanzin is. Prima hoofdrol van Lee Marvin als de sergeant.

Een ander soort oorlog, het schaken, wordt belicht in de Duitse film van Wolfgang Petersen „Schwarz und weiss wie Tage und Nächte”. Bruno Ganz speelt de computerprogrammeur Rosenblum, die in zijn jeugd zo agressief reageert als hij verliest met schaken, dat het hem verder verboden wordt. Later wordt hij toch beroepsschaker en heeft veel succes, helemaal wanneer hij wereldkampioen Koruga verslaat. De revanche tegen deze grootmeester vervult hem echter zó van angst, dat hij aan ver-

volgingswaan begint te lijden, zich geheel van de wereld afsluit en tenslotte, na een moordaanslag op Koruga, in het krankzinnigengesticht belandt. Een prachtige film over de bezetenheid die er van een spel als schaken kan uitgaan, een spel waarvan wel eens gezegd wordt dat wie het goed speelt, ook een moord kan plegen.

Een erg vermakelijke film (voor zover een film die in de oorlog speelt, dat kan zijn natuurlijk) is „The seawolves”. Het gaat hier om een groepje bejaarde leden van een Engels regiment in Calcutta. Kolonel Pugh, die het verhaal beleefde, liet het op schrift stellen en kwam zelf in Amsterdam de persvoorstelling toe-

lichten. Het hoofd van de afdeling Speciale Operaties kampt, samen met de Britse overheid, in 1943 met ernstige problemen in India. Duitse onderzeeboten, zogenaamde zeewolven, brengen regelmatig geallieerde schepen in de Indische Oceaan tot zinken. Er wordt gedacht aan een geheime zendinstallatie op een Duits vrachtschip in de neutrale haven Goa. De Britse marine kan de Portugese neutraliteit echter niet schenden en dus moet er naar een list worden gezocht om de installatie onschadelijk te maken. Dan doen zij een beroep op de Calcutta Light Horse, het eerder genoemde groepje bejaarde ijzeren Heinen, die staan te trappelen om weer eens een echt avontuur mee te maken. Het lukt ze na een indrukwekkend aantal voorbereidingen om het Duitse schip op te blazen. Er is voor de film erg veel bij verzonnen, maar wel met het resultaat dat het een zeer onderhoudende geschiedenis is geworden, waarin we weer eens kennismaken met een groot aantal bekende namen. Gregory Peck, Roger Moore, David Niven, Trevor Howard, om er maar een paar te noemen. Andrew v. McLaglen regisseerde het spektakel en hij heeft er vast een hoop plezier bij gehad.

In „Vrouwenstad” van Federico Fellini kan men kennismaken met de visie van deze bij uitstek door vrouwelijke vrouwen gecharmeerde tovenaar op het feminisme. In de persoon van Snaporaz (zijn troetelnaam voor Marcello Mastroianni, die de hoofdrol speelt) maakt hij een gang door alles wat deze tijd op het gebied van bevrijde vrouwen, vrouwencongressen, seksisme, uitbuiting enzovoort te bieden heeft. Een betoverende film, vol bizarre beelden en stampvol vrouwen. Vast wel stof tot discussie voor feministes, voor de film liefhebber bovenal weer een hernieuwde kennismaking met het talent van Fellini.

L. v. O.

Marcello Mastroianni bij het portret van een dame, die de bij haar horende liefdesgeluiden begint te maken wanneer hij op een knop drukt...

De derde wereldoorlog

Bij Uitgeverij Pamflet zal medio november 1980 een nieuw boek van Anton Constandse verschijnen:

De Derde Wereldoorlog, analyse van de voorbereidingen.

In dit boek zet Constandse de meest actuele gegevens over de gigantische wapenwedloop op een rij, beziet hij de NATO-ideologie op het vlak van „de Russische overmacht”, bespreekt hij de internationale machtsverhoudingen en analyseert hij de aspecten daarin die duiden op regelrechte oorlogsvoorbereiding. Het manuscript werd afgesloten kort na het uitbreken van de oorlog tussen Iran en Irak.

Het boek verschijnt in dezelfde vorm als Constandse's **Oranje zonder mythe**, dat enkele weken vóór 30 april werd uitgebracht en inmiddels aan een vierde druk toe is.

De Derde Wereldoorlog van Constandse verschijnt als nr. 5 in de Te-gengifreeks en telt ca. 100 blz. Prijs f 12,90. Te bestellen bij de Stichting Pamflet, Postbus 3199, 1003 AD Amsterdam.

Speel anders!

Een tip voor Sinterklaas

't Kan Anders heeft een nieuw initiatief ontwikkeld. Ze brengen een serie gezelschapsspelen uit, die niet zijn gebaseerd op wedijver en persoonlijke overwinningsskansen, maar integendeel, appelleren aan samenwerking en onderling vertrouwen. Coö-

peratieve spelen, zogezegd. Deze spelen zijn ontworpen door een kleinschalig bedrijfje in Canada „Family Pastimes”. Tot op dit moment zijn er 3 spelen vertaald en in het Nederlands beschikbaar. Aan een aantal andere wordt gewerkt.

Everest expeditie:

Bergbeklimmen vraagt om samenwerking. In dit spel werken de spelers samen als team van bergbeklimmers. Samen moeten ze de moeilijkheden overwinnen op de moeizame tocht naar de top. Samen bepalen ze de strategie, waarbij niet alleen de top moet worden gehaald, maar men ook samen weer veilig op het uitgangspunt terug moet komen. Je kunt het met 2-6 personen spelen en is geschikt voor volwassenen en kinderen vanaf 5 jaar.

Yin-Yang:

Een coöperatieve versie van het Chinese spel GO. Iedere speler speelt volgens eigen plan, die plannen worden samengebundeld tot één strategie. Een aantal „wetten” beheersen het spel. Het spel kan worden gespeeld in groepjes van 2 tot 5 personen en is geschikt voor volwassenen en kinderen vanaf 12 jaar.

Spel van het dorp:

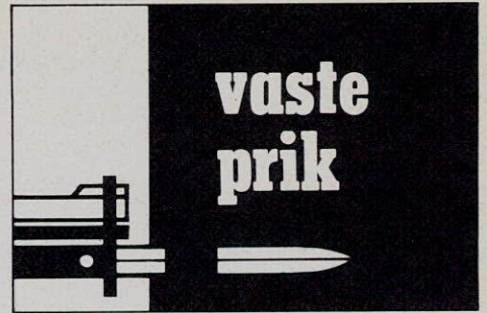
Alle spelers werken samen om een gemeenschap op te bouwen, er is gemeenschappelijk bezit, er zijn gemeenschappelijke hulpbronnen en gemeenschappelijke voorzieningen. Een ideaal spel, speciaal voor wat grotere groepjes. Geschikt voor volwassenen en kinderen vanaf 10 jaar.

Bestellen:

De prijzen zijn: Everest expeditie f 19,80; Yin-Yang f 29,00; Spel van het dorp f 26,00. Portiekosten: Everest f 1,90; Yin-Yang f 4,50 en Spel van het dorp f 3,00.

Bedrag + portiekosten overmaken op postgiro 3772349 t.n.v. 't Kan anders te Delft.

Vermelden: naam van het spel.

EGO: vonken onder de as

soldaten: overlevingskansarmen

als blikken konden doden: maar dat kan toch al

vrede: vakoverstijgende activiteit

de laatste slag vechten de chips uit: de wikkels tegen de snikkels

ook een soldaat bepaalt de loop der dingen

bewapeningswedloop: klaar af

oorlog: herhalingsoefening

vredesbespreking: ontwapenend

SALT: al te goed is buurmans gek

bunker: je eigen kansen ondergraven

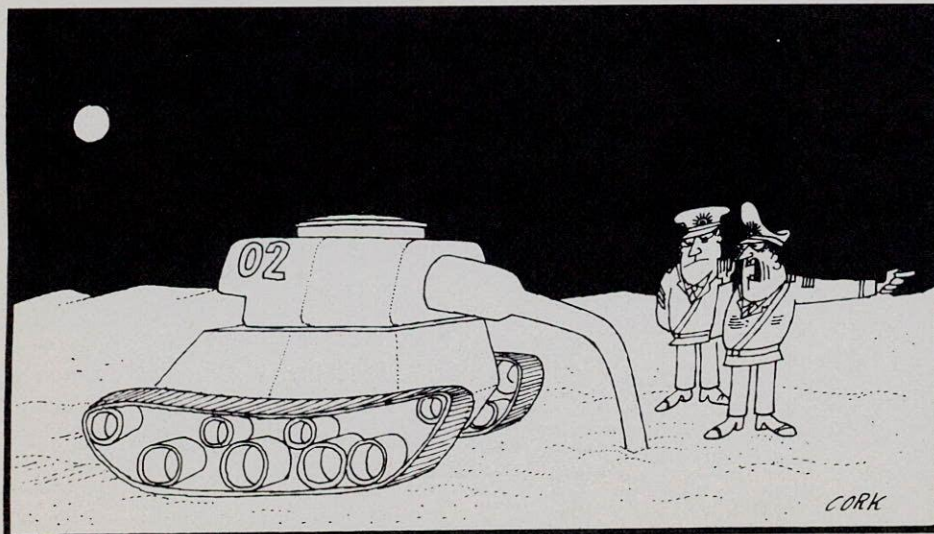
van de meesten zie ik liever niet het achterste van hun tong

als Brezjnev en Carter nou eens deden wie de langste adem heeft

de meeste dissidenten lezen EGO

vrede: het woord krijgt de kans niet om oud te worden

EGO loopt zich liever het vuur uit de sloffen

EGO: rust je uit

De ontwikkeling van Angola wordt tegengehouden

Toen, op 11 november 1975, de Portugese kolonie Angola onafhankelijk werd, was dit land verwickeld in een burgeroorlog. De Portugezen, toen zelf bezig aan het afwickelen van hun april-revolutie, namen niet de moeite om de machtsoverdracht werkelijk te regelen. Het gevolg was dat de drie onafhankelijkheidsbewegingen in Angola, de FNLA, de Unita en de MPLA elkaar in Angola de macht betwistten. Dat op 11 november de MPLA in Luanda de macht kon overnemen van de Portugezen was eigenlijk alleen te danken aan de sympathie die de revolutionaire militairen in Portugal juist voor deze beweging koesterden. Een praktische aanleiding om juist de MPLA de macht in handen te geven was er niet: grote delen van Angola waren in handen van de andere twee bewegingen, die elk fel tegen de troepen van de MPLA vochten.

Eind 1975 dreigde de Unita, gesteund door een grote troepenmacht van Zuid-Afrikanen, zelfs de Angolese havenstad Lobito in handen te krijgen. De MPLA riep, toen dit dreigde, de hulp in van een bondgenoot, Cuba. Dit land stuurde duizenden militairen, die tot ver in 1976 de MPLA hielpen bij het onder centraal bestuur brengen van het land.

Unita, blijvende tegenstrever

Aan deze burgeroorlog met buitenlandse inmenging kwam officieel een einde op 12 februari 1976. Op die dag verklaarde Jonas Savimbi, leider van de Unita, dat zijn troepen de geregelde oorlog verloren hadden. Maar dit betekende niet, dat hij de hoop om ooit eens leider van Angola te worden opgaf. Op 12 februari 1976 zei hij immers: „De Unita zal weer als guerrillabeweging gaan vechten tegen Cubaanse troepen en Russische tanks.”

Savimbi heeft woord gehouden. Tot op de dag van vandaag, vijf jaar nadat Angola onafhankelijk werd, maken kleine groepjes van zijn aanhangers grote delen van vooral zuidelijk Angola onveilig. Vooral op het platteland bedreigen ze de boeren, maken ze wegen onveilig en saboteren ze de bruggen en spoorwegen. Daarbij krijgt de Unita minstens zoveel buitenlandse hulp als de centrale regering van Angola. Een hulp die zeer dubieus is, en zeker niet gericht op een vrij en onafhankelijk Angola. Savimbi laat zich namelijk graag steunen door Zuid-Afrika. Dit land heeft verschillende redenen om in Angola een ander bewind te wensen dan dat van de MPLA.

Om te beginnen is Zuid-Afrika in het geheel niet gediend van de actieve steun die Angola momenteel geeft aan Zuidafrikaanse en Namibische bevrijdingsbewegingen. (Vooral de Namibische bevrijdingsbeweging Swapo heeft vluchtelingenkampen en militaire bases in het zuiden van Angola). Deze bevrijdingsbewegingen brengen immers met hun acties in Namibië en in Zuid-Afrika het apartheidsbewind van de blanke

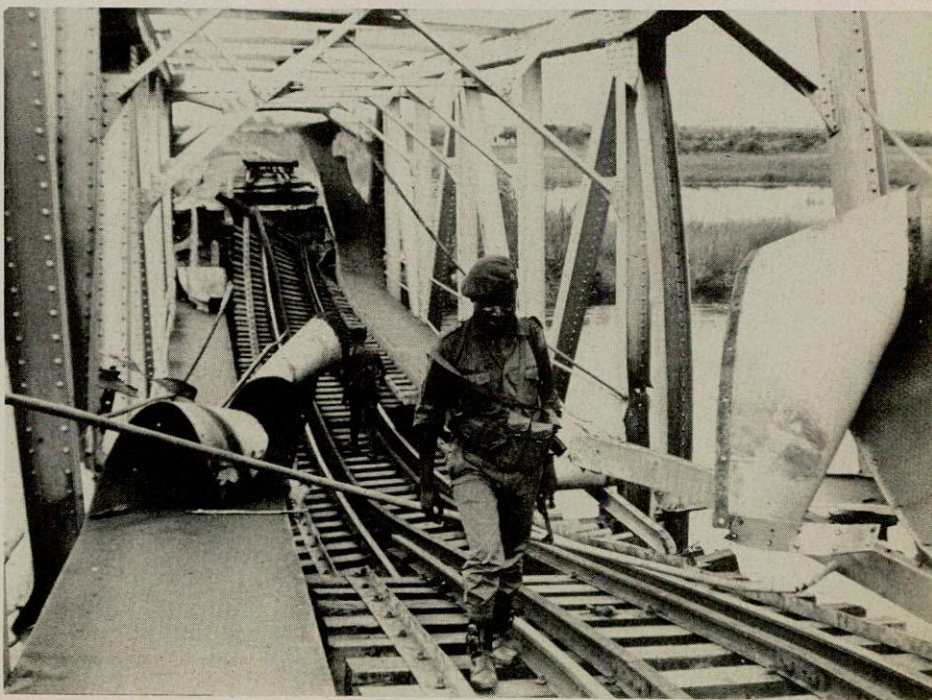
minderheid steeds meer in het nauw. Vandaar dus dat Zuid-Afrika er alles aan doet om de landen die deze bevrijdingsbewegingen steunen, en dan vooral die landen die direct aan Zuid-Afrika grenzen, het zo moeilijk mogelijk te maken.

De Angolezen hebben er weet van. Gesteund door Zuid-Afrika is de Unita tot op de dag van vandaag actief kunnen blijven. Gesteund, dat wil zeggen dat de Unita wapens, voedsel en kleding uit Zuid-Afrika ontvangt. Maar ook, dat Zuid-Afrika nog steeds regelmatig troepen op

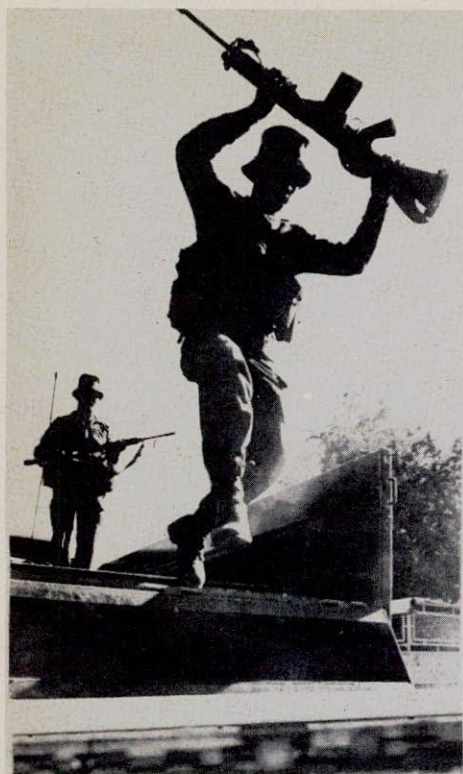
Angolees grondgebied heeft, of luchtaanvallen pleegt op doelen in Angola. Officieel zeggen de Zuid-Afrikanen dat ze het recht opeisen om de bases van de verzetsbewegingen in Angola te bombarderen en aan te vallen. Dat is echter maar deels waar. Een ander deel van de waarheid is, dat de Zuid-Afrikanen er alles aan doen om de Angolese regering te dwingen een voortdurende toestand van mobilisatie in stand te houden. Dit kost het jonge land handenvol geld, terwijl tevens duizenden jonge mannen aan het opbouwproces van het land worden onttrokken. Op deze manier voorkomen de Unita en de Zuid-Afrikanen dat de Angolese ontwikkeling op gang kan komen.

Benguela-spoorlijn levensbelang

Voor wie dit niet helemaal gelooft kan een keihard bewijs worden gevonden in de voortdurende sabotage door de Unita, met Zuidafrikaans materiaal, van de zogenaamde Benguela-spoorlijn. Deze spoorlijn, die loopt van de havenstad Benguela naar Luau, aan de grens met Zaïre, is voor Angola van levensbelang. Over deze lijn worden niet alleen passagiers vervoerd, maar ook kopererts uit Zaïre en Zambia, en voedsel en grondstoffen voor de Angolese eco-

Vernieling van een spoorbrug in de Benguela-lijn

Zuidafrikaanse militairen gaan op zoek naar Swapo-guerrilla's

nomie. Sinds de onafhankelijkheid van Angola heeft deze spoorlijn nog geen moment goed kunnen functioneren. Keer op keer worden de rails en het rollend materieel opgeblazen. Hoe secuur de tegenstanders van een echt vrij en onafhankelijk Angola daarbij te werk gaan mag blijken uit het feit, dat ze zich vooral richten op bruggen en locomotieven – de duurste en moeilijkst te herstellen onderdelen van de spoorlijn.

Door deze acties voorkomen de vijanden van de centrale regeling in Luanda, dat Angola, Zaïre en Zambia werkelijk tot economische bloei komen (hoewel er in Zaïre nog andere redenen zijn waarom dit niet gebeurt, maar dat is weer een ander verhaal). Door er voor te zorgen dat de Benguela-spoorlijn niet behoorlijk functioneert legt Zuid-Afrika niet alleen Angola voor een groot deel lam, maar dwingt het ook Zambia om een groot deel van zijn im- en exporten via de Zuidafrikaanse spoorwegen te vervoeren. Dat geeft de Zuid-Afrikanen flink wat politieke macht tegenover Zambia. Ten opzichte van Zimbabwe en Botswana hebben de Zuid-Afrikanen eenzelfde soort macht, zodat de conclusie kan zijn dat het apartheidsbewind in Zuid-Afrika, door de belangrijkste spoorlijn van zwart zuidelijk Afrika buiten gebruik te houden, in feite de economie van landen als Angola, Zambia, Botswana en Zimbabwe beheerst.

De sluipmoord van Zuid-Afrika

Maar er is nog meer. Door steeds

aanvallen te plegen (zoals op Angola) of door daarmee te dreigen (zoals tegen Botswana, Zambia, Zimbabwe en Mozambique) dwingen de Zuid-Afrikanen deze landen een veel grotere krijgsmacht op de been te houden dan ze eigenlijk nodig hebben. Zoiets drukt zwaar op de economieën van die landen, terwijl ook een belangrijk deel van de bevolking aan productieve activiteiten in de maatschappij wordt onttrokken.

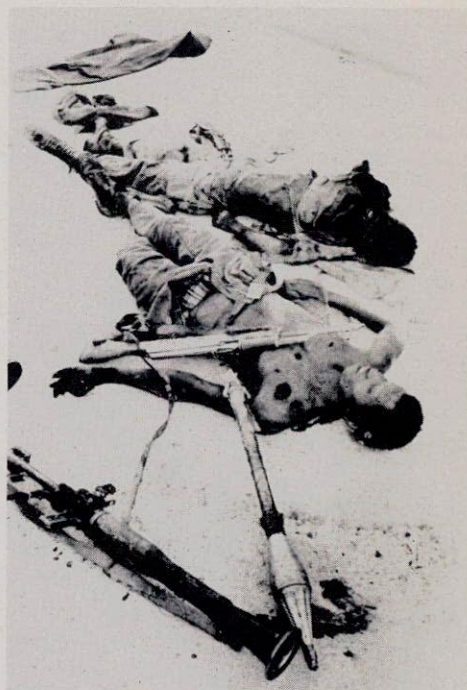
Gevolg van dit alles is, dat landen als Angola zich niet kunnen ontwikkelen tot wat ze eigenlijk zijn, namelijk aan grondstoffen rijke en aan landbouwproducten productieve deelnemers aan de Afrikaanse en de wereld economie. Dit heeft weer tot gevolg dat er, vooral in Angola, waar de Zuid-Afrikanen, met behulp van de Unita, het ergst huishouden, de industrialisatie, de bouw van scholen, de opbouw van de gezondheidszorg en de ontwikkeling van de landbouw maar zeer moeizaam op gang kunnen komen.

Zo kan het zijn, dat er in Angola nog steeds werkloosheid heerst, dat het onderwijs aan de door de Portugezen nauwelijks ontwikkelde bevolking niet op gang kan komen, dat er geen geschoold personeel is voor de industrie en dat er in sommige delen van het land nog steeds honger wordt geleden. Dit laatste weer omdat de landbouw niet tot ontwikkeling komt of omdat, zoals in het door Zuid-Afrika en de Unita geteisterde zuiden, de verbindingen steeds worden gestoord, zodat het voedsel niet bij de mensen kan worden gebracht. Dit leidt weer tot verzwakking en ziekte, en tot verkleining van de levenskansen voor jong en oud.

Wanneer mensen, door een te mager voedselpakket, niet volkomen gezond zijn en daardoor gemiddeld niet zo oud worden als in landen waar alles „pais en vree” is, valt dat niet zo een, twee, drie op. Maar in feite is een dergelijke toestand minstens zo erg als een openlijke oorlog. Daarin vallen natuurlijk ook slachtoffers, maar doordat precies bekend wordt wat er aan de hand is kan er ook duidelijker iets aan worden gedaan. De Zuid-Afrikanen zijn veel slimmer. Ze plegen in Angola een soort sluipmoord op de onschuldige bevolking door deze bevolking de kans op een rustig en geregeld bestaan te ontnemen.

Olie- en wapenboycot

Er zijn verschillende manieren om de Angolezen te helpen. Een daarvan gebruiken de Cubanen. Zij steunen dit land waar ze maar kunnen, onder andere in de gezondheidszorg en door de Angolese militairen zo goed mogelijk op te leiden, teneinde de Zuid-Afrikanen af te schrikken. Maar een werkelijke oplossing is natuurlijk pas mogelijk, wanneer Zuid-Afrika niet meer de middelen heeft om zich te gedragen zoals het nu doet. Dat wil zeggen dat het geen wapens en geen aardolie meer zou moeten krijgen om buiten zijn grenzen een oorlogstoestand te laten bestaan. Dat een dergelijke boycot ook ten goede zou komen aan de niet-blanke bevolking van Zuid-Afrika zelf spreekt natuurlijk vanzelf.

Gedode Swapo-strijders

Alles overziend zou je kunnen zeggen dat Angola, vijf jaar na zijn onafhankelijkheid, bijna nog een beter argument vormt om maatregelen te nemen tegen het Zuidafrikaanse apartheidsregime dan de toestand in het land zelf.

Jan Stoof

*bewapeningswedloop:
safety match*

Herman Kruyder, een knap en zuiver colorist

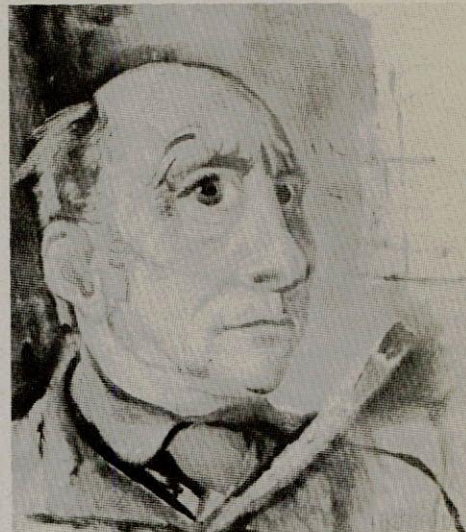
Er is voorzeker verband tussen persoon en werk, doch niet gemakkelijk is het te definiëren hoedanig dat verband is en op dat punt tast menigeeen geheel mis.

Vincent van Gogh

Toen Herman Kruyder in 1935 overleed was hij nog een weinig bekende en zeer omstreden figuur in de Nederlandse schilderswereld. Kasper Niehaus, toentertijd een zeer bekend criticus, schreef o.a. „Maar is het onderwerp dan niet meer en de weergave alles? Is het voldoende dat de voorstellingen zich zeker van ons meester maken? Moet ik de persoonlijke belediging van mijn schoonheidszin door deze schrikkelijke wezens nemen, zonder een spier van mijn gezicht te vertrekken en almaar praten over de goede uitvoering? Welke grote meester van het verleden beledigt ons aldus? Ik haat het abnormale zo sterk, dat het zelfportret, met de ontegenzeggelijk sterk uitgedrukt wilde expressie der ogen, mij doet vluchten.”

Albert Plasschaert, niet minder bekend als voortreffelijk kunster criticus, schreef in zijn Memoriam o.a. „De kleur van Kruyder had rijkdom naar de diepte en breedte; zij miste te enen male de eentonigheid, die van een schraal gevoel het onophoudelijk bewijs is: zij werd steeds gul en vast gegeven, zij vulde het doek met een levende stof. Zij was onschendbaar verbonden met vormen, die zonder de moedwil van niet geheel eigen theorieën ruim waren van bouw en betekenisvol.”

Thans wordt Herman Kruyder als een van de grootste en interessantste expressionistische kunstenaars van ons land beschouwd, de maker van een krachtig en oorspronkelijk oeuvre.

Herman Kruyder werd geboren op 7 juni 1881 in Lage Vuursche (gemeente Baarn) uit een onderwijzersfamilie. Het tekenen zat hem al jong in het bloed. Hij volgt tekenlessen en wordt opgeleid tot huisschilder. Ook volgt de jonge Herman de lessen op de avondtekenschool in Wormerveer. Aan het begin van deze eeuw bezoekt hij de Kunstnijverheidsschool van Haarlem, waar H. M. Krabbé zijn leraar is. Als uitvoerder gaat hij daarna werken in het atelier van het glaze-

niersbedrijf van de firma Schouten in Delft. Tenslotte wordt Kruyder ontwerper, een vak dat aansluit bij zijn kunstzinnig talent. Maar toch ziet hij in het schilderen zijn uiteindelijke bestemming.

Late schilder

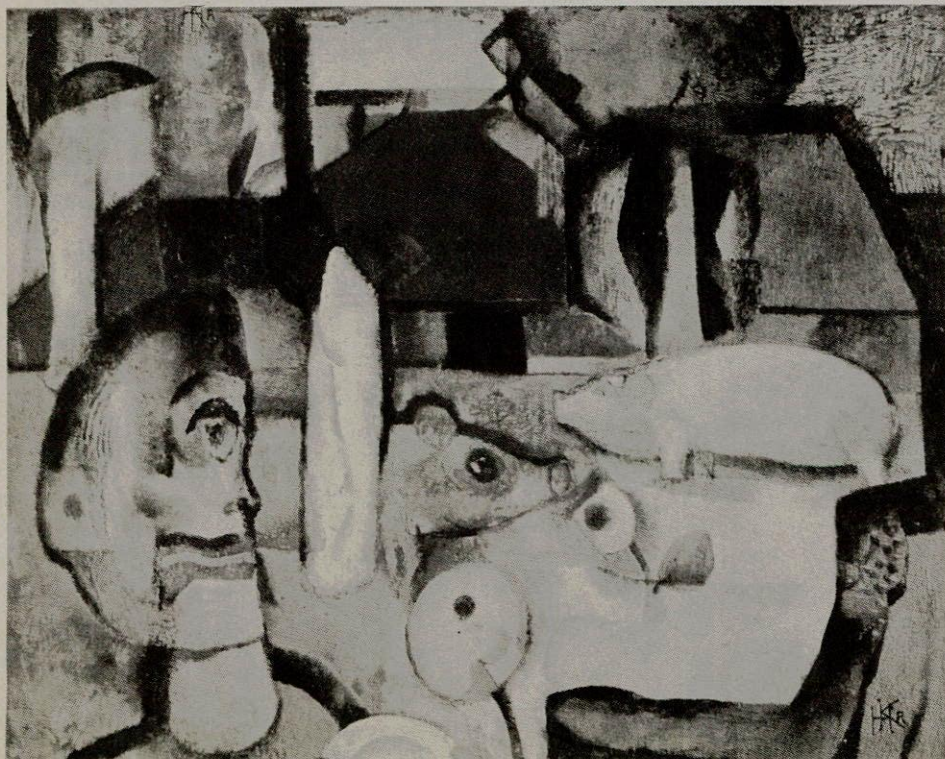
Omstreeks 1910 waagde Herman Kruyder, 30 jaar oud, de grote stap en gaat zich in Haarlem geheel aan de schilderkunst wijden. Ondertus-

sen is hij getrouwd met de in 1884 geboren Jo Bouman, een schilderes van voornamelijk landschappen en vogels.

Kruidyder was dus een late beginner, een situatie die hij gemeen had met bijvoorbeeld Van Gogh en Gauguin. Aanvankelijk hebben deze schilders het moeilijk, omdat het technisch vermogen achter ligt bij het reeds gevorderd geestelijk bewustzijn. Toch bewijzen zijn eerste schilderijen, hoewel beïnvloed door de glas-inlood ontwerpen, dat Kruidyder een bijzonder begaafd schilder was. Ook als tekenaar munt hij uit, gezien „Het zieke meisje” uit het Frans Halsmuseum. De eerste wereldoorlog moet een grote schok voor hem zijn geweest. Zijn werk ondergaat hiervan de invloed. Van afzondering is in de Haarlemse periode echter geen sprake. Op de feestavonden van de kunstenaarsvereniging „Kunst zij ons doel” is hij een graag geziene gast en met collega's zoals Boot, Kamp en Wolvekamp tekent hij model. Een groot doek, Paradijs geheten, komt tot stand: hoge, angstaanjagende bomen met daaronder heel nietig het eerste mensenpaar met herten. Het oerwoud met belofte en dreiging.

Stilte en afzondering

Omdat Herman Kruidyder zijn werken zelden van een jaartal voorzag, heeft men om zo'n duidelijk mogelijk beeld te krijgen de schilderijen, aquarellen en tekeningen naar zijn achterenvolgende woonplaatsen gerangschikt. Zo vestigde hij zich na Haarlem in Heemstede, Bennebroek en Blaricum. Zijn leven speelde zich

af in de stilte en afzondering van landelijke milieus. Daar vond hij ook zijn kleurrijke onderwerpen zoals Vensterhoekje, Bosbloemen, Bosgezicht. En dan komt daar ineens tussen **De varkensdoder**: vredig is het leven op de boerenhoeve, varkens lopen knorrend rond en opeens verschijnt de varkensdoder. Dan wordt de harmonie verbroken. Kruyder verbeeldde dit in schokkende en driftige kleuren.

P. C. J. Reijne bespreekt dit schilderij in Openbaar Kunstbezit. Hij besluit: „Ontluistering, angst, afweer, schuld, dat zijn de elkander kruisende motieven die ten grondslag liggen aan dit werk, en toch: hoe rustig en evenwichtig doet het aan. Ergens was de schilder niet ten prooi aan de ineenstorting en van die onaangetaste plek uit kon hij komen tot een hechte en heldere organisatie.” Het is duidelijk dat Kruyder zeer intensief met dit onderwerp bezig is geweest, zijn getuigen is zo sterk van binnen uit, dat dit nauwelijks in woorden zegbaar gemaakt kan worden.

Hoe aangrijpend is het kleine schilderijtje **De brief**: het zijn de ogen van het meisje, die alles zeggen; verwondering, vermengd met een tikkeltje verontwaardiging.

4

Blaricum

In 1928 gaat het echtpaar Kruyder in Blaricum wonen. De 7 jaren die hem nog resten worden goed gebruikt. Zijn werk wordt wat kalmer en doet gelukkiger aan. De bekende kunstverzamelaar P. A. Regnault uit Laren is in zijn werk geïnteresseerd. Deze steunt hem daadwerkelijk, maar ook helpt hij hem geestelijke depressies te boven te komen.

Mij boeien uitermate zijn Melkmeisje, **Blaricumse boerderij** en Winterlandschap. Deze doeken roepen associaties op met het allerbeste wat in onze tijd de Joegoslavische naïven laten zien. Het is vooral het landleven – de boeren en hun dieren, het landschap en de jaargetijden – dat Kruyder in beeld brengt.

Veel werk heeft iets van spanning, van een stilte die elk ogenblik verstoord kan worden. Zeer overwogen zijn de kleurtegenstellingen tot grote hoogte opgevoerd. De sfeer hangt, als een droom, soms samen met verontrusting. Groot en sterk staat De wagenmaker in zijn werkplaats: de dominerende handen bewijzen, dat hij zijn vak verstaat. Het doek is groot en breedgeborsteld, evenals De ruiter. Beiden doen wat aan die grote Vlaming Constant Permeke denken. Tot slot wil ik dan nog het schilderij De haan vermelden: uit het schitterende oog van dit statige dier spreekt een nerveuze, wakkere levensdrift.

Zelfportret

Wellicht zeggen we bij het zien van zijn zelfportret, dat hij in Blaricum schilderde: „Een eigenaardige vent!” Toch houdt die gedachte maar even stand. Dan zien we hem als strijdbaar man, het is het gezicht van een emotioneel geladen man, van iemand die uiterst gevoelig en kwetsbaar is. Misschien heeft hij al kijkend in de spiegel zichzelf willen doorgronden. Wat is de betekenis van het leven, van mijn leven? Want dat waren ongetwijfeld de grote problemen, waar

Kruyder mee worstelde. Kort voor zijn dood moet dat schilderij gemaakt zijn. Hij had goede vrienden zoals de kunstschilder Leo Gestel, de kunstverzamelaar P. A. Regnault en de kunstericus Albert Plasschaert, doch de weinige belangstelling die zijn werk bij het publiek ondervond, deed hem pijn. Na zijn dood is daar door grote tentoonstellingen verandering in gekomen. Toen pas kreeg hij erkenning, als zoveel andere kunstenaars, denk maar aan Vincent van Gogh. Ook buiten de grenzen van ons land, in 1964 was er zelfs een tentoonstelling in Salzburg.

Wie kennis neemt van de schilderijen, de aquarellen en tekeningen van Herman Kruyder zal menig maal verrukt zijn van een sterk persoonlijk gevoel, dat de kunstenaar in zijn werkstukken vorm gaf.

Jan Kooijman

3

1. Zelfportret met penseel
2. De varkensdoder
3. De brief
4. Blaricumse boerderij

de meeste tanks gaan nu
ook al over twee nachten
ijs

„De slikkers komen over de brug”

Een roman over voetbal en doping

Mijn broer Rinus, die stratenmaker is en 46 jaar oud, heeft geslikt. Mijn verantwoordelijkheid als sportverslaggever gebiedt het me bekend te maken en hij zelf kon het trouwens ook niet langer voor zich houden. Op een besloten bijeenkomst ten huize van M. zei Rinus: „Waar-schijnlijk was ik de eerste, die het deed. Nu ik uitgespeeld ben en Hugo Hovenkamp over de brug is gekomen, moet ook ik de jeugd waar-schuwen voor onbezonnenheid”.

Het geschiedde in de jaren vijftig, dat Rinus tegen Rapid JC moest spelen, een felle Limburgse brigade. Rinus zou het op moeten nemen tegen de geslepen spits K. („De Scharensliiep”) en hij kon de slaap niet vatten. 's Nachts om twee uur was Rinus nog klaarwakker. Hij belde de trainer, die zich onmiddellijk bereid verklaarde langs te komen. Rinus: „Hij gaf me een slaappilletje, maar zei tegelijk: neem dit er maar bij. Het was een blauw tabletje en ik weet nog goed, dat Theo, de trainer dus, zei, dat de meeste jongens zo iets nodig hadden. Ik speelde de volgende dag als een idioot zo goed. K. kwam geen keer voorbij me, ik kon hem overal op het veld volgen en nadat we met 2-0 gewonnen hadden, was ik in staat om zo nóg een wedstrijd te spelen. Later hoorde ik, dat het strychnine was net zo als bij die wielrenner Kos. Ze schrijven nu wel, dat strychnine voor de rattenbestrijding wordt gebruikt, maar ik herinner me een sportmedisch congres van 1964, waarbij er al uitgebreid werd gesproken over strychnine. Eerst hebben ze het bij hardlopende paarden toegepast, later bij mensen. Van die wielrenner kan ik het me heel goed voorstellen; die moest eerst de halve finale rijden en toen de hele. Nou, van dat spul ben je zo weer boven Jan”.

Rinus was geen uitzondering, zei hij. Bij DWS, in Limburg, overal werd bij het leven geslikt en zelden volgde er de dood op. Rinus: „Voor mij is het grote voordeel geweest, dat ik later moeiteloos kon zien, wie er slikt en wie niet. Kun je je die wedstrijd van Ajax in 1969 herinneren. Real Madrid in Madrid dus. Heel Ajax en vooral Cruyff liep met de ogen uit de kassen, verdund als ezels, maar wél goed. Nooit heb ik een heel elftal zo duidelijk gedrogeerd gezien. En wie was er clubarts en wie zei toen

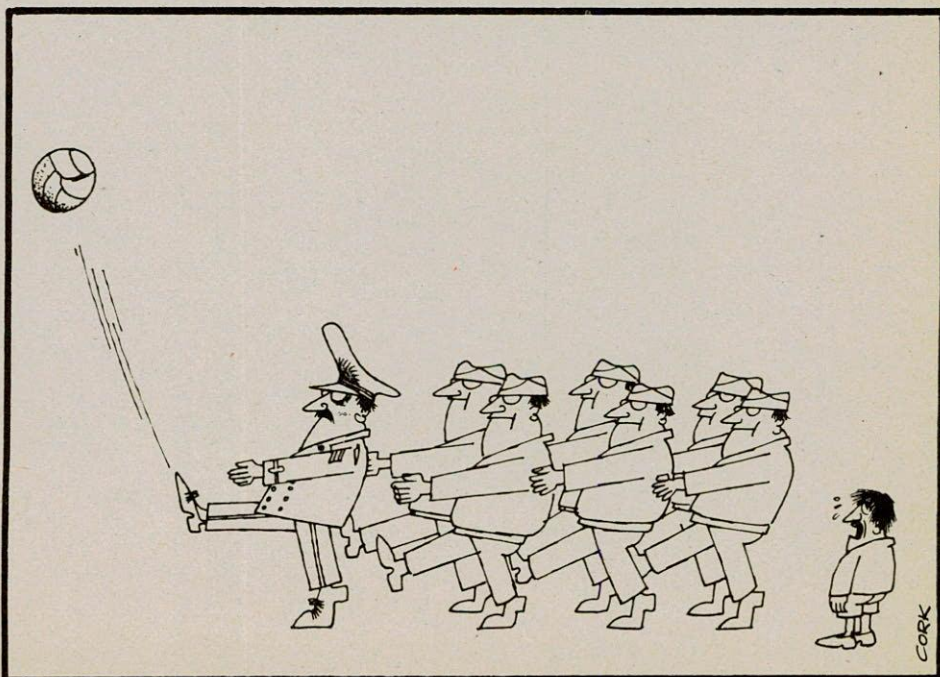
Dokter Rolink

al, dat voetballers middeljes mochten hebben, zolang het hun gezondheid geen schade kon doen? Precies! Dezelfde dokter Rolink, die nu als herboren op de tv verschijnt en, als was het een onthulling, verklaart, dat één op de elf voetballers slikt. Waar heb ik dat méér gehoord: één op de elf. Was ook niet één op de elf mensen homoseksueel? Dat getal elf heeft in onze maatschappij toch een rare betekenis”.

Rinus: „Maar dit terzijde. Je begrijpt, dat ik de nodige twijfels heb gekregen, toen Rijnders van Ajax een hartkwaal kreeg en overleed. Bewijzen kun je het nooit, dus daarom laat ik me zeer voorzichtig uit, maar de vergelijking met Tony Simpson dringt zich op.”

„Door die verhalen van nu ga je natuurlijk steeds meer argwaan koesteren. Neem nou Theo Laseroms. Ik vind het persoonlijk het prototype van een slikker. Het enige wat daartegen pleit is dat hij zo'n hoog stemmetje heeft, terwijl ze van die Oostduitse zwemsters juist altijd zeggen, dat ze er lage stemmen van krijgen. Maar goed, uit mijn eigen tijd weet ik hoe gevaarlijk doping was. Kijk, je kunt nog verdedigen, dat een volwassen man zelf moet weten, of hij zich te gronde richt, maar het belangrijkste is het gevaar voor derden. Je gaat met dat spul in je lijf onbeheerste overtredingen maken, je ramt maar een end in de ruimte, het dondert niet waartegen of tegen wie.

Om je een idee te geven: heb je wel eens in het vijfde van een zaterdagmiddag-elftal gespeeld. Tegen van die twee-tons-types, die pas naar een bal trappen als-ie al vijftig meter weg is. Die mensen zonder het geringste coördinatie- of balgevoel. Als je die passeert met een fijngevoelige, ja artistieke beweging, loop je geheid een

Voetballer Hovenkamp

heupbreuk op. Nu, dat soort types lijkt op dopinggebruikers. Ze hebben nog maar één doel voor ogen: alle overvloedige energie kwijtraken. Om dus op Laseroms terug te komen. Die jongen wist er volgens mij wel wat van. Nu is hij trainer. Eerst kwam hij bij Vlaardingen en meteen stond Vlaardingen onderaan in het klassement van de Fair Play Cup: de meeste overtredingen, gele en rode kaarten. Goed, Laseroms weg en naar De Graafschap. De Graafschap dus onmiddellijk de meeste gele en rode kaarten. Dan ga je je toch wel wat afvragen, nietwaar? En Laseroms zal heus niet in het openbaar verkondigen, dat hij zijn spelers „zo dicht mogelijk tegen het geel” aan wil laten spelen, zoals collega Looyen van NEC”.

Rinus was de besloten bijeenkomst bij M. inmiddels behoorlijk aan het verpesten, want niemand interesseerde zich ook maar een grasspriet voor voetbal. Slechts mijn verantwoordelijkheid als verslaggever noopte hem ertoe mateloos door te praten. Een schuldcomplex van heb-ik-jou-daar sprak uit zijn ontboezeningen.

Rinus: „O hemel, o god, hoe heb ik er ooit aan kunnen beginnen? Het komt allemaal door die vermaledijde wielrenners, of liever hun soigneurs. Ze begonnen er in Limburg mee, want in België kon je die rotzooi overal en bijna voor niets krijgen. Ik weet nog, dat Gé Peters, de vroegere wereldkampioen wielrennen, de schoonzoon van Sjaak van Egmond, ook al zo'n oude wereldkampioen, vertelde (of misschien vertelde Van Egmond het wel zelf), dat ze met een paar jongens in België of Spanje waren. De ploegleider was ze de eerste avond al kwijt en hij, ook niet geheel onnozel, reed onmiddellijk naar de lokale apotheek. Alwaar ze dus in de rij stonden, alle fietsjes stonden keu-

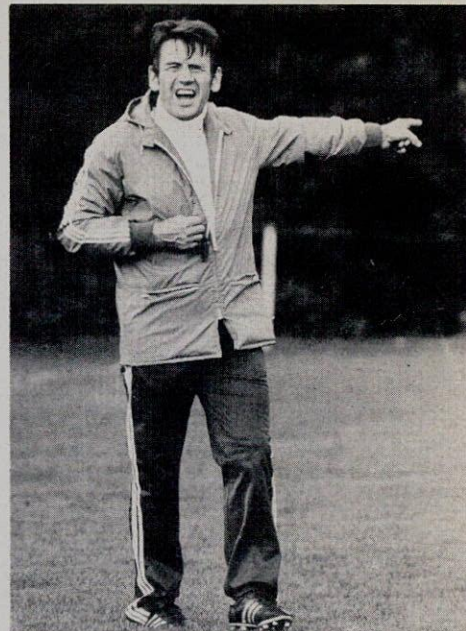
rig in het gelid. Later vertelde Peters of Van Egmond, dat heel wat van die renners éénmaal per jaar naar Italië gingen om er een paar liter nieuw bloed te halen. Hun eigen bloed was te verziekt om het nog langer in het lijf te houden”.

Rinus: „Daarom moet ik ook zo lachen om die publiciteitsgolf ineens. En weet je wie nog harder lacht? Zwartkruis natuurlijk! Ha ha, de bondscoach laat Hugo Hovenkamp meteen twee keer buiten de selectie, omdat hij met zijn scheve benen een keer een pilletje heeft geslikt om ze weer recht te krijgen, maar wie dacht je dat het meest van doping weet in de hele voetballerij? Zwartkruis natuurlijk. Die zit in het leger en wat doen soldaten als er oorlog is? Slikken natuurlijk om in de loopgraven niet ten prooi te vallen aan slaap of vermoeidheid!”

„Mijn theorie is de volgende. Voor het Europees kampioenschap kon Zwartkruis zich geen nederlaag tegen Oost-Duitsland permitteren. Nu was een nederlaag hoogst normaal geweest, omdat die Duitsers weliswaar niet beter kunnen voetballen, maar wel een betere conditie hebben. Dus wat doet Zwartkruis? Hij pleegt van tevoren overleg met de Oostduitse bondscoach Buschner en hij legt uit, dat Oost-Duitsland bij voorbaat verloren is, omdat Oranje een nieuw middel heeft ontdekt, het Preparaat der Onoverwinnelijkheid. Buschner natuurlijk hevig geïnteresseerd. Hij dreigt de FIFA om een dopingcontrole te vragen. Nu goed, zegt Zwartkruis, we spelen quitte: je kunt mijn middel krijgen. En Zwartkruis overhandigt Buschner elf flesjes. Alleen, in de tweede helft blijken de Oost Duitsers opgebrand, ze kunnen geen behoorlijke pass meer verzenden en Nederland wint. Eigen schuld, dikke bult, roept Zwartkruis na afloop tegen Buschner. Dacht je nu ooit, dat de FIFA dopingcontroles zou gaan houden?”

„Bij het Europees kampioenschap zelf ging het natuurlijk mis, omdat de Belgen, zoals ik al eerder aantoonde, altijd al voorloper zijn geweest op dit gebied”.

Op dit punt van de besloten bijeenkomst kreeg zelfs Rinus' bloedeigen broer zijn bedenkingen. Rinus draaide de deur! Toen hij tenslotte zelfs be- weerde, dat Lou van Ravens in zijn

Bondscoach Zwartkruis

goede tijd verslaafd was aan heroïne en slechts met een diepe injectie van zeer hoge concentratie een wedstrijd kon leiden, werd het ook M. te veel.

„Frustraties”, zei ze tot Rinus, „frustraties zijn het! Omdat jij met al je aanleg in de vijftiger jaren nog geen vijftig gulden per week kon maken! Terwijl ze nu met een blauw of rood pilletje een paar ton per jaar verdienen!”

Rinus was verbluft. Alsof hij in de kantine ener voetbalvereniging zat, had hij gedurende zijn vrijmoedige alleenspraak talloze consumpties genuttigd, daarbij rijkelijk citerend uit de nieuwe „Roman” van de slikker Maarten 't Hart (omwille van de overzichtelijkheid zijn hier die tutti-ge tussenregels weggelaten), kortom: Rinus was bedronken geraakt. Met een rem op zijn stem en een beest in zijn geest zakte hij tenslotte weg in de hem toegemeten fauteuil:

„Eén ding is erg, heel tragisch eigenlijk. Dat we in die tijd nog geen benul hadden van anabole steroïden.”

Hans van Wissen

topatleten: mannen van
urinestaal

boeken bladen brochures

Dienstweigering

Met als titel „Dienstplicht Weigerplicht, feiten en motieven rond dienstweigering” verscheen recentelijk DICMAP nr. 80. Centraal in de map staan hoofdstukken over dienstweigeren als maatschappelijk protest en over de persoonlijke motivaties van mensen, die protesteren tegen de militaire dienstplicht en meer algemeen tegen het militarisme. Verder hoofdstukken over de procedure bij weigeren, de tewerkstelling en de volledige tekst van de wet gewetensbezwaren militaire dienst. Het initiatief tot deze publikatie werd genomen door Kerk en Vrede te Amersfoort.

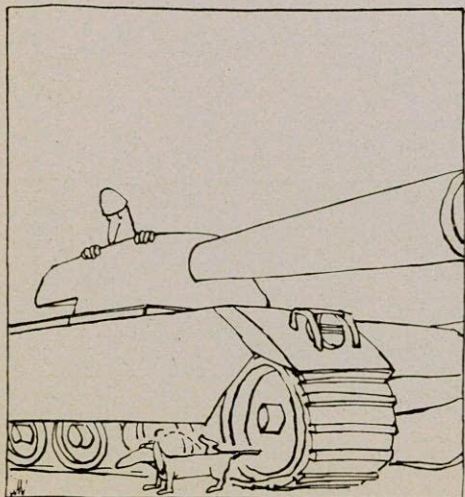
DIC-map nr. 80 is te bestellen bij De Horstink, Postbus 400 te Amersfoort. Prijs f 13,- (inkl. portokosten).

Kernwapens

Met als thema „Jongeren en Kernwapens” brachten het Gereformeerd Jeugdwerk en de Hervormde Jeugdraad een zgn. Kwikkraant uit. De kraant bevat artikelen over kernwapens in Nederland; de gevolgen van kernwapens; de Hervormde synode en de kernbewapening. Daarnaast verwijzingen naar literatuur, films e.d. Kwikkraant 1980 nr. 2 is te bestellen door storting van f 1,- op giro 475060 t.n.v. Gereformeerd Jeugdwerk te Driebergen.

Vrede

De PPR is gestart met een nieuwe serie geschriften. De eerste aflevering van deze serie is getiteld „Duif is dood”, over vrede en veiligheid.

Egbert Boeke, de auteur van deze brochure, analyseert de bewapeningswedloop en draagt zinnige ideeën aan voor een vrede zonder kernwapens en veiligheid zonder angst.

Dit PPR-schrift nr. 1 is te bestellen door overmaking van f 4,80 (inkl. porto) op giro 314 3470 t.n.v. Partijburo PPR, Singel 277, 1012 WG Amsterdam.

Militair optreden in Indië

„Daar werd iets groots verricht of hoe het Koninkrijk der Nederlanden zijn grootste kolonie verloor” is de titel van een boek gebaseerd op de door het IKON, december 1979, uitgezonden radio-dokumentaire. Het boek behandelt de vergeten, verdronen of toegedekte gebeurtenissen die uiteindelijk hebben geleid tot de Indonesische losmaking van Nederland. Hoe verliep het dekolonisatieproces in Indonesië tussen 1945 en 1950? Dit boek laat er een aantal markante elementen van zien. Hoe handelen politici en diplomaten, wat waren de belangen van de planters en de industriëlen, wat ervoeren soldaten en dienstweigeraars? Het boek tracht, na dertig jaar, een antwoord te krijgen van een aantal direkt betrokkenen. Dit zeer leesbare en rijk geïllustreerde boek werd uitgegeven door Uitgeverij Heureka te Weesp. Prijs f 19,50.

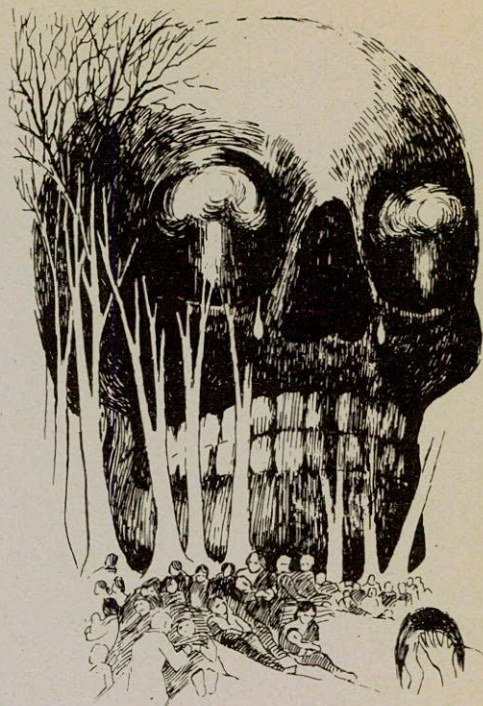
Vrijen

Bij de Rutger Stichting verscheen kort geleden een mooi uitgevoerd voorlichtingsboek voor jongeren. De tekst geeft aandacht aan alle mogelijke aspecten van seksualiteit en relaties. Verliefdheid en trouwen, rolpatronen en normen van de omgeving, homoseksualiteit en vrijen met jezelf, hygiëne en voorbehoedsmiddelen enz. Tot slot adressen, boeken en woordenlijsten.

Het fraai geïllustreerde boek „Vrijen is meer dan...” is te bestellen door overmaking van f 3,85 op postgiro 4398100 t.n.v. Rutgers-Stichting-Informatie, Den Haag, o.v.v. de titel.

Nagasaki

Op 9 augustus 1945 werd de Japanse havenstad Nagasaki verwoest door een atoombom, die ter onderscheiding van de Hiroshima-bom, bijgenaamd „Thin Man” (Roosevelt), met de codenaam „Fat Man” (Churchill) werd aangeduid. Bij de aanval op

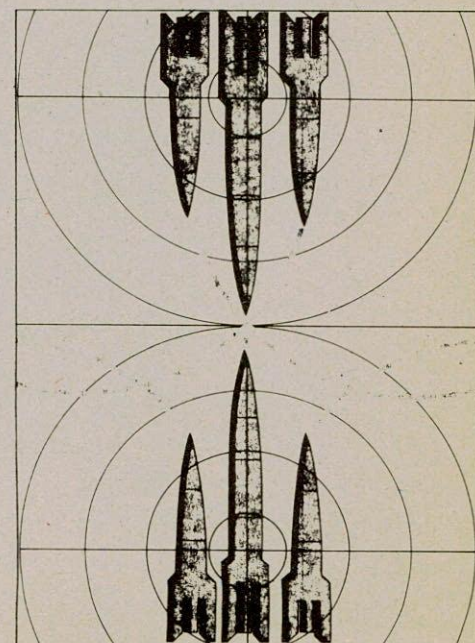
Nagasaki werd ook een krijgsgevangenkamp, waarin zich o.a. enkele honderden Nederlandse krijgsgevangenen bevonden, met de grond gelijk gemaakt.

In het boek „Fat man in Nagasaki” wordt het verbazingwekkende verhaal van dit kamp voor het eerst verteld. De schrijver, Dr. J. Stellingwerff, reconstrueerde de feiten nauwkeurig aan de hand van talrijke interviews met overlevenden en dagboekfragmenten. Aan het slot van zijn boek geeft de schrijver een terugblik op en verantwoording van zijn onderzoek.

„Fat man in Nagasaki” werd uitgegeven door Uitg. Wever te Franeker. Prijs f 19,50.

Wapenfeiten 1980

Zoals ieder jaar heeft het Zweedse instituut voor vredesonderzoek weer

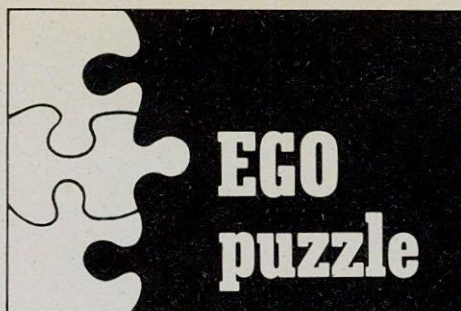
zijn jaarboek uitgegeven. Op sombere toon wordt verslag gedaan van de wedijver in bewapening die gaande is. Wedijver niet alleen op het vlak van de ontwikkeling van weer graf-fineerder kernwapens door de supermogendheden, maar ook door de rivaliteiten binnen de derde wereld. „Wapenfeiten 1980” bevat een Nederlandse samenvatting van wat het Stockholmse Instituut signaleert aan gegevens en vooruitzichten. Wat dat laatste betreft valt er niets, maar dan ook helemaal niets, te ontdekken dat als een hoopvol teken kan worden uitgelegd.

Het boek werd uitgegeven door de Staatsuitgeverij te Den Haag. Prijs f 9,50.

Rectificatie

Onder de titel **Rechtvaardige oorlog** werd in deze rubriek (in EGO van augustus/september) aandacht besteed aan het boekje „Dat gaat nu eenmaal zo...” van de legeraalmoezeniers Harris Brautigam en Frans Thissen. Er werd per abuis een verkeerd besteladres opgegeven. Het boekje is te bestellen bij aalmoezenier Harris Brautigam, Dina Appeldoornstraat 11ⁿ, 1076 AX Amsterdam.

Wim Heij

Kruiswoordraadsel

De prijzen voor goede oplossingen van de zandloper in het augustus/septembernummer gaan dit keer naar:

N. E. Gayet, Visseringel 2a, 7942 EA Meppel (f 25,- platenbon), mevr. M. Bos-de Bos, Valkenhorst 136, 3815 CJ Amersfoort (f 15,- platenbon), E. As-selbergs, Fatimastraat 194a, 4835 BG Breda (f 10,- boekenbon).

In dit nummer weer eens een kruiswoordraadsel, waarvan de prijswinnaars worden bekend gemaakt in het januarinummer 1981. De oplossingen dienen binnen te zijn **uiterlijk 5 december a.s.** bij: EGO-redactie, Coornherthuis, Hoofdstraat 84, 3972 LB Driebergen. Graag voorkeur vermelden voor boeken- of platenbon. Succes!

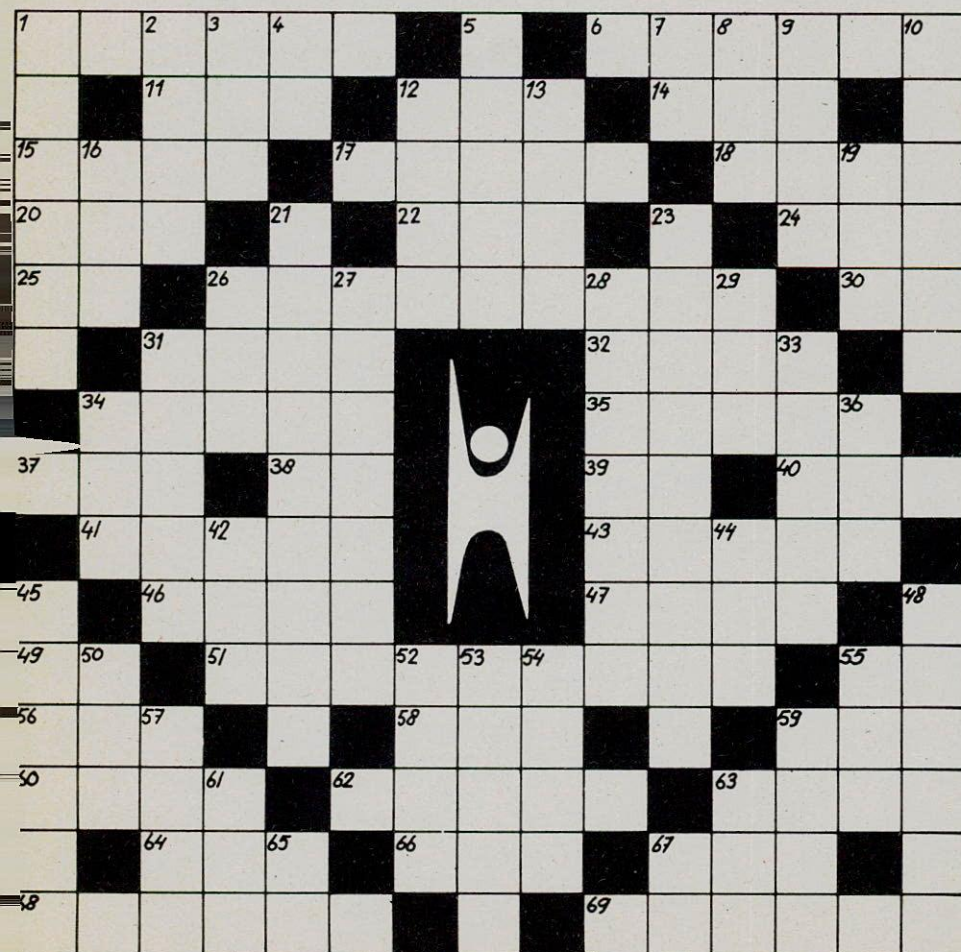
Horizontaal

1. zedenles, 6. zedenleer, 11. titel, 12. voorzetsel, 14. jongensnaam, 15. wielrenner, 17. stijlperiode, 18. merk, 20. inhoudsmaat, 22. spiersamentrekking, 24. jongensnaam, 25. maanstand, 26. zeker niet laag, 30. plaats in Friesland, 31. geestelijke vorming, 32. zonder stevig vlees, 34. strijdgewoel, 35. muze, 37. drank, 38. Nederlandse Spoorwegen, 39. raadslid, 40. jongensnaam, 41. vorm van smijten, 43. zaad, 46 video-merk, 47. slok, 49. familielid, 51. vorm van verplaatsen in,

55. rang, 56. tijdperk, 58. model, 59. Chinese leider, 60. plaats in Noord-Holland, 62 mohammedaanse bijbel, 63. damp, 64. lichaamsdeel, 66. telwoord, 67. vis, 68. vorm voor langzaam gaar worden, 69. als.

Vertikaal

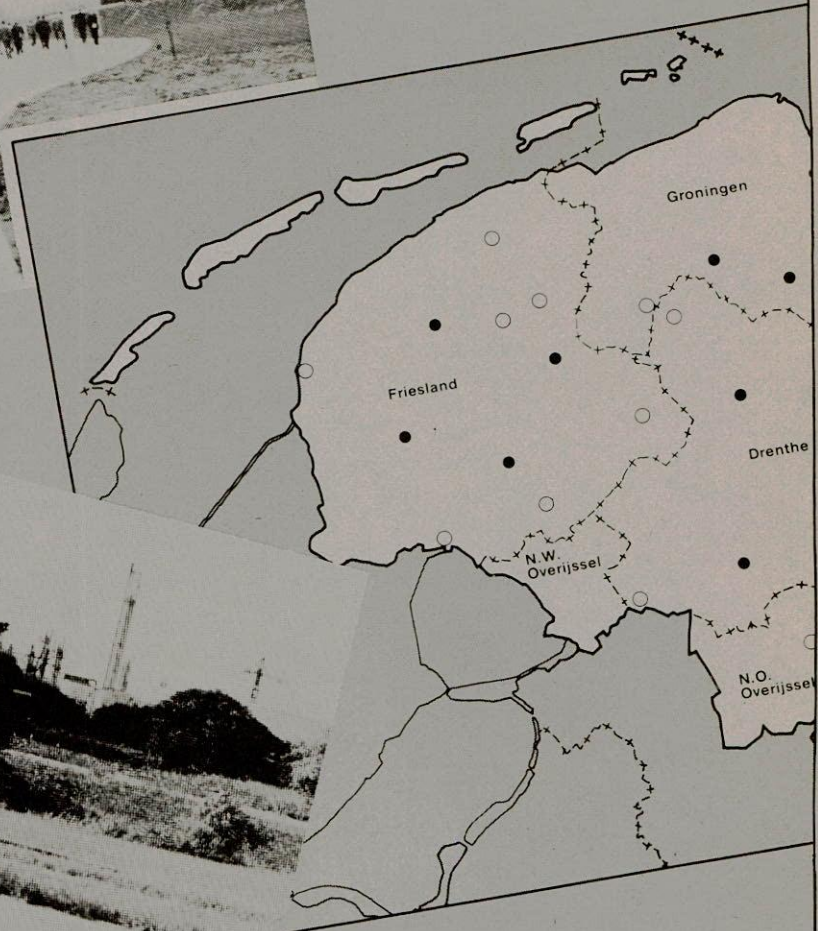
1. lelijk dier, 2. stad in Saoedi-Arabië, 3. meisjesnaam, 4. Duitse NV., 5. vrouwelijk dier, 7. motorfestijn, 8. plaats in Noordholland, 9. denkbeeld, 10. soort stof, 12. Zuidamerikaanse volksdrank, 13. niettemin, 16. meisjesnaam, 19. plaats in Gelderland, 21. top, 23. meegemaakt, 26. ogenblik, 27. aangetast, 28. rang, 29. hoofdstad van Portugees India, 31. meisjesnaam, 33. smalle doorgang, 34. vogel, 36. ezel, 42. automatische knipperlichtinstallatie, 44. hoeveelheid, 45. dartel, 48. kleine deeltjes, 50. jongensnaam, 52. dier, 53. plaats in Overijssel, 54. geestdrift, 55. vorm van onduidelijk praten, 57. natuur, 59. staat in Afrika, 61. militaire inlichtingendienst, 63. doorwaadbare plaats, 65. diereengeluid, 67. meisjesnaam.

EGO: moment voor jezelf

Het Noorden des lands...

wordt vervolgd op blz. 6-7

**Werk(t)
voor nu en de
toekomst**

